

Factsheet

Consumptiecijfers en aantallen vegetariërs

ALS JE
GEEN DIEREN
WILT ETEN

[Vegetariërs.nl](https://vegetariers.nl)

Inhoudsopgave

1. Samenvatting.....	4
2. Vegetariërs	5
2.1 (Aantal) vegetariërs volgens de Vegetariërsbond	5
2.2 (Aantal) vegetariërs volgens het Voedingscentrum	5
2.3 RIVM Voedselconsumptiepeilingen	5
2.4 LEI, 2009.....	6
2.5 LEI, 2010.....	7
2.6 LEI, 2012.....	8
2.7 GfK, 2012.....	8
2.8 TNS-NIPO, 2000 en 2013	9
2.9 Motivaction, 2015	9
2.10Voedingscentrum, 2018	9
2.11Vegamonitor 2018.....	9
2.12Testpanel Nu.nl, 2019.....	9
2.13Vegamonitor 2019.....	10
2.14Multiscope Smart Food Monitor	10
2.15BEUC/Consumentenbond 2020.....	10
2.16Buitenland	11
2.17Discussie en conclusie	12
3. Vleesconsumptie.....	13
3.1 Inleiding.....	13
3.2 RIVM Voedselconsumptiepeilingen	14
3.3 Wageningen Economic Research (voorheen LEI), 2019	14
3.4 Conclusie	15
4. Flexitariërs.....	15
4.1 Definitie flexitariër.....	16
4.2 LEI, 2009.....	16
4.3 LEI, 2010.....	17
4.4 LEI, 2012.....	17
4.5 Motivaction, 2012	18
4.6 GfK, 2012	18
4.7 TNS-NIPO, 2000 en 2013	19
4.8 TNS NIPO, 1999 en 2013.....	19
4.9 Motivaction, 2015	19
4.10Kaleidos Research, 2016.....	20
4.11Vegamonitor, 2016.....	21
4.12Vegamonitor, 2017	21
4.13Kantar TNS, 2017	21
4.14Motivaction 2018	22
4.15Vegamonitor 2018.....	22
4.16Voedingscentrum, 2018	22
4.17Testpanel Nu.nl, 2019.....	23
4.18Vegamonitor 2019.....	23
4.19Wageningen Economic Research	23
4.20Discussie	24
5. Trends en ontwikkelingen	25
5.1 Mondiale groei in consumptie dierlijke eiwitten.....	25
5.2 Nederlandse consumptie dierlijke producten	27
Bijlage 1 Veel gestelde vragen.....	31
Bijlage 2 Consumptiemotieven	32

Bijlage 3 Actualisaties	34
Verkeerde cijfers in bericht Nu.nl	34
CBS kan daling vleesconsumptie niet bevestigen en wil onderbouwing van de NOS.....	34

1. Samenvatting

Er is vaak verwarring over het aantal vegetariërs. Hoeveel zijn het er?

Die verwarring ontstaat omdat elk onderzoek een andere definitie hanteert. De meeste onderzoekers vragen of je vlees bij de warme maaltijd eet. Mensen die 'nooit' of 'bijna nooit' antwoorden, worden dan gezien als vegetariërs. Maar die kunnen dan wel bij het ontbijt, lunch of tussendoor vlees eten! Ook is bekend dat als er geen vlees bij de warme maaltijd gegeten wordt, dit meestal vervangen wordt door vis. Dus, als je niet alleen geïnteresseerd bent in hoeveel vlees er gegeten wordt, maar ook in het aantal vegetariërs, moet je de vraag stellen 'ben je vegetariër'? In representatieve onderzoeken van de afgelopen 4 jaar door het RIVM, het Voedingscentrum en de Vegamonitor van Natuur & Milieu, is dit onderscheid gemaakt. Wat blijkt? Volgens de ruimere definitie van 'geen vlees eten' kom je op 4 tot 6% van de Nederlandse bevolking (gemiddeld 5%: 860.000 Nederlanders). 2% van de mensen noemt zich vegetariër. Dit is constant door alle onderzoeken heen. Neem je de veganisten hierin mee, dan kom je op 3% van de Nederlandse bevolking die vlees noch vis eet. De resterende 1 tot 2% eet geen vlees, maar wel vis.

Groeit het aantal mensen dat geen vlees eet?

Het aantal niet-vleeseters stijgt zeker. We hebben alle representatieve onderzoeken van de afgelopen 15 jaar onder de loep genomen. Er zijn drie verschillende, langlopende onderzoeken die elk net wat anders van opzet zijn, maar ze laten alle drie een stijgende lijn zien van mensen die zeggen (vrijwel) nooit vlees te eten. Bij de consumptiepeilingen van het RIVM is de groep 'vegetariërs, veganisten, macrobioten en antroposofen' in vier jaar tijd (2010-2014) toegenomen van 1,1% naar 4,4%. Het LEI constateert dat het aantal niet-vleeseters licht is toegenomen: van 3,9% in 2010 naar 4,5% in 2012. TNS NIPO kan een langer tijdsbeeld schetsen: het percentage mensen dat zei geen vlees te eten, steeg tussen 2000 en 2013 van 1,8% naar 2,3%.

En het aantal flexitariërs?

Een flexitariër is iemand die bewust minder vlees eet. In 2019 bleek uit onderzoek van Wageningen Economic Research en uit de Vegamonitor van Natuur & Milieu dat er in Nederland gemiddeld 4,6 tot 4,8 dagen per week vlees gegeten wordt. De WUR vergeleek de zelfbenoemde flexitariërs van 2011 met die van 2019. Het percentage mensen dat zich zo noemt liep op van 14% in 2011 naar 43% in 2019. Dat is op zich goed nieuws, ware het niet dat het aantal dagen dat deze flexitariërs gemiddeld vlees aten was gestegen van 2,9 dagen per week naar 3,7 dagen. De WUR constateerde dan ook enigszins teleurgesteld dat de term is ingeburgerd, maar aan inflatie onderhevig is. Als je kijkt naar het gedrag, verschillen flexitariërs nauwelijks van de mensen die zichzelf dat imago niet aanmeten, en zichzelf als vleeseter zien. Het aandeel flexitariërs dat hooguit eens per week vlees bij de warme maaltijd eet is danig geslonken sinds 2011. De groepen flexitariërs die drie keer of vaker vlees eten zijn juist gegroeid. Er is zelfs een klein maar groeiend groepje dat zich flexitariër noemt en toch elke dag van de week vlees eet.

Opmerkelijk is verder dat ondervraagden vlees vooral vervangen door andere dierlijke producten: vis, kaas en ei.

Maar de vleesconsumptie daalt toch wel?

Nee, helaas. Tot 2010 steeg de vleesconsumptie tot bijna 40 kg per persoon per jaar. Daarna zette een lichte daling in, die in 2016 weer tot staan leek te komen. In 2018 zaten we op 38,6 kg pppj. De vleesconsumptie in rijke Westerse landen als Nederland blijft hoe dan ook onverminderd hoog. Zowel vergeleken met wat volgens het Voedingscentrum gezond is om aan vlees te eten (dat is 1,5 keer minder dan wat we nu eten), als in vergelijking met het wereldgemiddelde, waar we bijna een factor 2 boven zitten.

2. Vegetariërs

2.1 (Aantal) vegetariërs volgens de Vegetariersbond

De Vegetariersbond houdt het aantal vegetariërs (correcer: niet-vleeseters) op rond de 5%. Dit zou bij 17,3 miljoen Nederlanders (bevolking in 2019) betekenen dat er ongeveer 860.000 niet-vleeseters zijn. Dit baseren we op diverse onderzoeken, van de Wageningen Universiteit, het Voedingscentrum en de laatste jaren ook de Vegamonitor van Natuur & Milieu.

Volgens de Vegetariersbond is een vegetariër iemand die niets eet van het gedode dier. Rond vegetarisch eten en vegetarisme (het volgen van een vegetarisch voedingswijze) zijn er diverse definities in omloop. Zo zijn er mensen die zich vegetariër noemen, maar wel vis eten (eigenlijk pescotariërs), en mensen die geen zuivel, maar wel eieren (ovo-vegetariër) of mensen die geen eieren, maar wel melk eten (lacto-vegetariër). Daarnaast heb je ook veganisten. De Vegetariersbond: "Wij vinden dat iedereen zich zo moet noemen waar hij of zij zich prettig bij voelt, en we verliezen ons liever niet in discussies over wanneer je je precies wel vegetariër mag noemen en wanneer niet. Wel houden we graag de definitie van wat vegetarisch is duidelijk, zodat als je een vegetarische maaltijd bestelt je zeker weet dat je geen vis, kip of slachtafval krijgt. Met ons Vegetarisch Productkeurmerk heb je hierover in een oogopslag duidelijkheid. Daarnaast proberen we mensen voor te lichten over waar verborgen vlees in zit en wat voor "vegetarische instinkers" er zijn." (Vegetariersbond, sd).

In het voedselconsumptieonderzoek dat de Vegetariersbond in 2013 onder vegetariërs heeft gedaan, werden de volgende definities gehanteerd (Hergt & Waart, 2013):

- Lacto-ovo-vegetariër (geen* vlees en vis, wel zuivel en ei)
- Lacto-vegetariër (geen* vlees, vis en ei, wel zuivel)
- Ovo-vegetariër (geen* vlees, vis en zuivel, wel ei)
- Pescotariër (geen vlees*, wel** vis, zuivel en ei)
- Veganist (geen vlees, vis, zuivel en ei)

* Minder dan 2 keer in de maand een klein beetje vlees en/of vis

** Meer dan 2 keer in de maand vis

2.2 (Aantal) vegetariërs volgens het Voedingscentrum

Het Voedingscentrum definieert iemand met een vegetarisch eetpatroon als: iemand die geen vlees eet, maar wel ei en zuivel. Dit heet officieel lacto-ovo-vegetarisch. Sommige mensen die geen vlees eten, eten wel vis (pescotariërs). Naar schatting is ongeveer 5% van de bevolking vegetarisch (Voedingscentrum, sd). Het Voedingscentrum laat desgevraagd weten dat ze dit cijfer baseren op (LEI, 2012) (4,5%) (email 9 12 2013 Voedingscentrum, Roy van der Ploeg).

2.3 RIVM Voedselconsumptiepeilingen

In opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport worden sinds 1987 periodiek gegevens verzameld over de voedselconsumptie en de voedingstoestand van de Nederlandse bevolking in het algemeen, en van afzonderlijke bevolkingsgroepen in het bijzonder (RIVM, 2018).

De voedselconsumptiemethode bestaat uit twee 24-uursvoedingsnavragen op niet-aaneengesloten, onafhankelijke dagen. Voor de jongste en oudste leeftijdsgroepen wordt deze methodiek gecombineerd met dagboekjes. Voor algemene informatie vullen de deelnemers een schriftelijke vragenlijst in. De 24-uursvoedingsnavragen worden uitgevoerd met een speciaal daartoe ontwikkeld computergestuurd interviewprogramma. Kinderen tot 15 jaar worden thuis geïnterviewd samen met

een ouder/verzorger. Volwassenen worden telefonisch geïnterviewd. Ouderen vanaf 70 jaar worden eveneens thuis geïnterviewd.

In 2003 is een onderzoek uitgevoerd onder jongvolwassenen ([VCP-Jongvolwassenen](#)) dat als pilotstudie diende voor het gebruik van deze methodiek in de algemene bevolking. In 2007-2010 is de methodiek toegepast bij het onderzoek onder de algemene bevolking van 7 tot 69 jaar ([VCP-Basis](#)). Vanaf eind [2012-2016](#) is de leeftijdscategorie voor de VCP-Basisgegevensverzameling verruimd: van 1 tot 79 jaar. De gehanteerde onderzoeksmethodiek bij de VCP's van 1987/88, 1992 en 1997/98 wijkt sterk af van de methodiek die sinds 2003 wordt gebruikt. Resultaten van vóór 2003 en na 2003 kunnen dan ook niet zomaar met elkaar worden vergeleken (RIVM, 2018).

Voedselconsumptiepeiling van 2007-2010

In de Voedselconsumptiepeiling van 2007-2010 gaven 40 personen, gevraagd naar 'special eating habits' aan dat ze een vegetarisch, veganistisch, macrobiotisch of antroposofisch voedingspatroon hadden. Dat is 1,1% van de 3.819 ondervraagden. Verder bleek er gemiddeld 1 op de 10 dagen geen vlees gegeten te worden. 5% van de mensen at minder dan 10 gram vlees per dag (RIVM, 2011).

Voedselconsumptiepeiling van 2012-2014/2016

In de Voedselconsumptiepeiling van 2012-2014/2016 gaven 98 personen, gevraagd naar 'special eating habits' aan dat ze een vegetarisch, veganistisch, macrobiotisch of antroposofisch voedingspatroon hadden (zie tabel hieronder). Dat is 4,4% van de 2.237 ondervraagden. Hiervan gaf 2% aan een vegetarisch (geen vlees en vis) voedingspatroon te volgen, 1% pescotarisch (geen vlees) en minder dan 1% veganistisch (geen dierlijke producten). Bij elkaar opgeteld 4%. Vegetarische, pescotarische en veganistische voedingspatronen kwamen vaker voor bij vrouwen dan bij mannen. Van de 12-79-jarigen at 5% op geen van beide meetdagen vlees, 15% at op één van de meetdagen vlees en 81% at op beide meetdagen vlees (RIVM, 2020; RIVM, 2016).

	Boys and girls, 1-3 years n=362 %	Boys and girls, 4-8 years n=296 %	Boys, 9-18 years n=259 %	Girls, 9-18 years n=273 %	Men, 19-50 years n=273 %	Women, 19-50 years n=259 %	Men, 51-79 years n=281 %	Women, 51-79 years n=234 %
Breakfast								
7 days/week	97	97	85	82	69	80	82	87
4 - 6 days/week	2	3	10	8	18	11	9	5
1 - 3 days/week	1	0	1	5	7	5	3	3
never/less than once/week	1	0	4	4	6	4	6	4
Special diet^a	9	8	7	8	8	16	16	22
Special eating habits^b	4	3	1	7	5	5	2	9

^a Special diet = e.g. cow's milk protein free, lactose restricted, diabetes, energy restricted

^b Special eating habits = e.g. vegetarian, vegan, macrobiotic, anthroposophic

Tabel 1: Enkele karakteristieken van het voedingspatroon van de Nederlandse bevolking tussen 1 en 79 jaar, gecorrigeerd voor sociaal-demografische parameters en seizoen (RIVM, 2016)

2.4 LEI, 2009

Het onderzoek is gedaan middels een vragenlijst die aan 1.047 consumenten uit het GfK ConsumerScanpanel is voorgelegd. De deelnemers uit het GfK ConsumerScanpanel kunnen als representatief worden beschouwd voor de Nederlandse bevolking (met uitzondering van geslacht; vrouwen waren oververtegenwoordigd). (zie verder paragraaf 2.4.2 van het LEI rapport) (LEI, 2009).

	1	2	3	4	5	6	7	gemiddelde
Vers fruit	1%	2%	1%	4%	16%	29%	48%	6.09
Verse groenten	1%	0%	1%	4%	17%	52%	26%	5.94
Vlees	2%	1%	1%	4%	31%	53%	8%	5.53
Kip	4%	5%	6%	25%	53%	6%	1%	4.38
Vis	10%	10%	14%	26%	39%	2%	0%	3.83
Vleesvervangers	65%	12%	5%	7%	10%	1%	0%	1.91
1 staat voor 'nooit' en 7 staat voor 'dagelijks'.								

Tabel 2: Geconsumeerde productgroepen in de afgelopen twee maanden (1.047 deelnemers) (LEI, 2009)

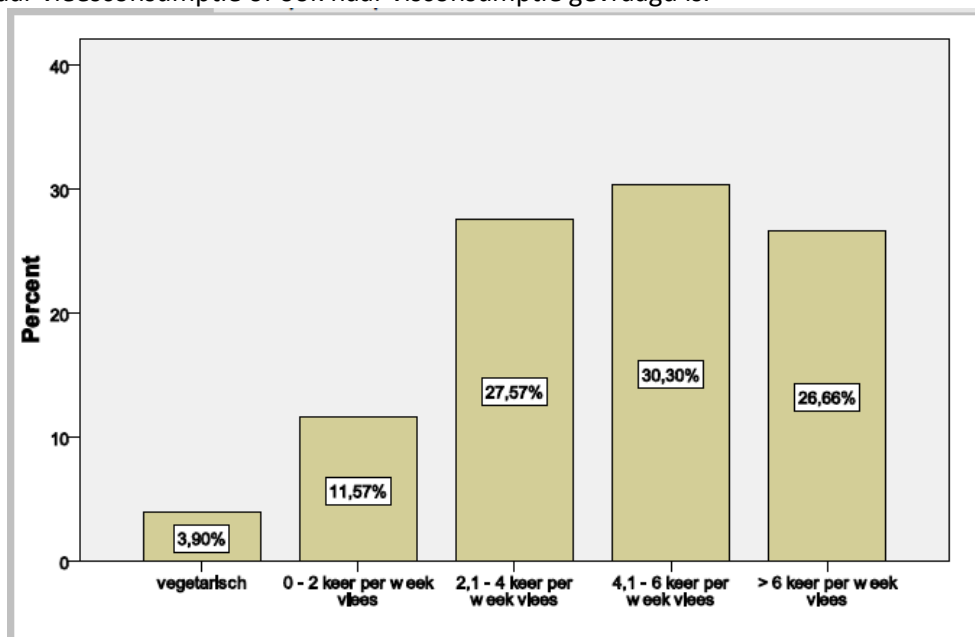
Let op, de frequentieverdeling is niet lineair. De consumptiefrequentie loopt van :

- 1: nooit (=0%)
- 2: minder dan 1x per maand (=3,3%)
- 3: 1 keer per maand (=3,3%)
- 4: 2-3 keer per maand (=8,3%)
- 5: 1-2 keer per week (=20%)
- 6: 3-6 keer per week (=43 tot 86%)
- 7: dagelijks

Uit deze tabel blijkt dat 2% van de ondervraagden nooit vlees zei te eten. Dit lijkt weinig, maar nog eens 3% zei minder dan 1 keer per maand tot 1x per maand vlees te eten. Het percentage ondervraagden dat (vrijwel) geen vlees eet, komt daarmee op 4%. Er is niet gevraagd of mensen zichzelf vegetariër noemen. Ook is niet bekend of de niet-vleeseters wel vis aten.

2.5 LEI, 2010

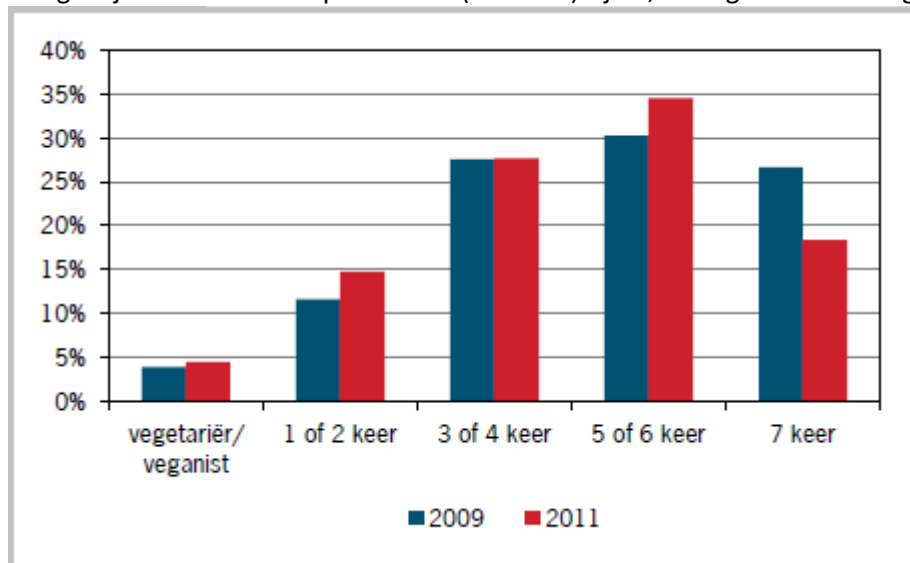
Het LEI baseert zich in dit rapport op een kwantitatief onderzoek gehouden onder een representatieve groep van 800 Nederlandse consumenten. De enquête is door marktonderzoeksbureau MSI-ACI te Amsterdam in 2009 online uitgezet onder 800 leden van haar PlanetPanel. Wat de vraagstelling was, is niet duidelijk. Zo is bijvoorbeeld niet bekend of er alleen naar vleesconsumptie of ook naar visconsumptie gevraagd is.

Figuur 1: Percentage van respondenten en hun frequentie van vlees eten (N=800) (LEI, 2010)

2.6 LEI, 2012

De dataverzameling is uitgevoerd door het marktonderzoeksbureau MSIAdvanced Customer Insights te Amsterdam. MSI heeft uit een bestand panel een steekproef van 1.253 personen, representatief voor Nederland in termen van geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, ondervraagd via een onlinevragenlijst. Onder alle respondenten (N=1.312) zijn 4,5% vegetariërs en veganisten (LEI, 2012).

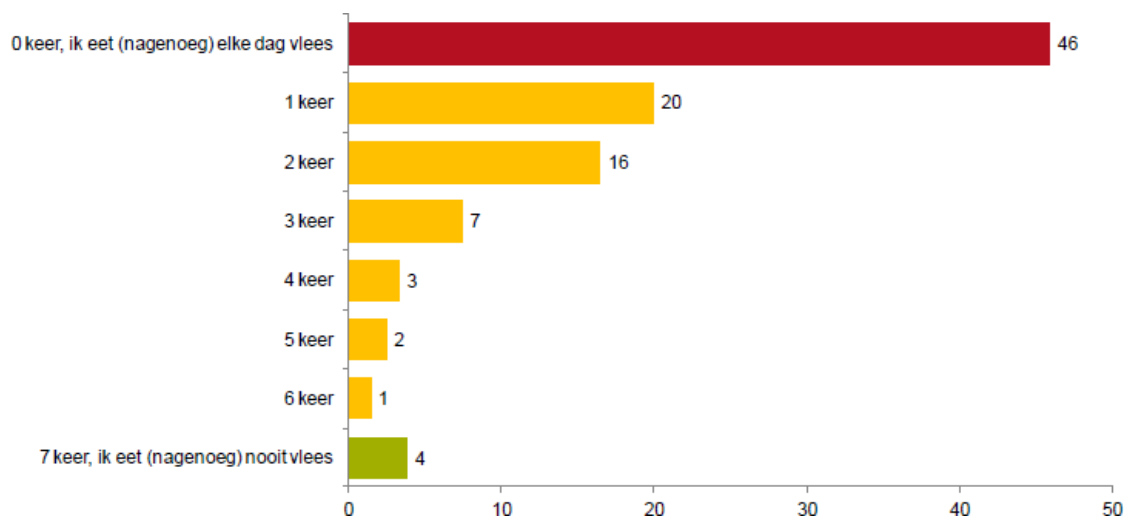

Figuur 2 : Frequentie per week van vleesconsumptie tijdens de warme maaltijd in 2009 (N=800) en in 2011 (N=1.312) (LEI, 2012)

Niet bekend is of de vegetariërs wel vis aten.

2.7 GfK, 2012

GfK vroeg hoe vaak per week men doorgaans bewust een warme maaltijd zonder vlees at, in opdracht van Milieu Centraal. Als je invulde 'ik eet (nagenoeg) nooit vlees bij de warme maaltijd', dan werd je als vegetariër bestempeld. Dit gold voor 4% van de onderzoeksgroep. Gevraagd aan vegetariërs en flexitariërs waar ze het vlees dan door vervangen, antwoordde 62% door vis. Dit is niet uitgesplitst naar vegetariërs en flexitariërs, dus het is niet uit te sluiten dat de hier benoemde vegetariërs wel vis eten.

Figuur 3: Hoe vaak per week eet u doorgaans bewust een maaltijd zonder vlees? (N=1.097) (GfK, 2012)

2.8 TNS-NIPO, 2000 en 2013

Representatief onderzoek onder ruim 1.000 mensen in opdracht van Milieu Centraal. Op de vraag hoe vaak men in het afgelopen half jaar vlees had gegeten bij de warme maaltijd was het antwoord als volgt (TNS NIPO, 2013):

	2000	2013
Vrijwel nooit	2,2%	1,5%
Nooit	1,8%	2,3%

Tabel 3: Frequentie van vlees eten bij de warme maaltijd (TNS NIPO, 2013)

2.9 Motivaction, 2015

Kwantitatief onderzoek, uitgevoerd door middel van een web-enquête onder 1.249 respondenten uit het Stempunt-panel van Motivaction, in opdracht van het Voedingscentrum. De steekproef is representatief voor: leeftijd, geslacht, opleiding, regio, basiswaarden (Mentality-milieu) en interacties tussen deze variabelen (algemeen Nederlands publiek van 18 t/m 75 jaar).

96% van de ondervraagden gaf aan wel eens vlees te eten, 4% gaf aan geen vlees te eten. 3% at nooit vlees bij de warme maaltijd (Motivaction, 2015).

2.10 Voedingscentrum, 2018

Het Voedingscentrum heeft in augustus 2018 door bureau Flycatcher onderzoek laten doen naar het (niet) eten van vlees. 1.014 mensen hebben deelgenomen. De steekproef is representatief voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder op de kenmerken leeftijd, geslacht, opleiding en provincie (Voedingscentrum, 2018).

	Absoluut	Relatief
Ja, ik probeer minder vlees of vis te eten	470	46%
Ja, ik eet geen vlees	34	3%
Ja, ik eet geen vis	37	4%
Ja, ik eet geen vlees en vis	22	2%
Ja, ik eet geen vlees en vis en ook geen andere bijproducten van het gedode dier	6	1%
nee	445	44%
Totaal	1014	

Tabel 4: Antwoord op de vraag 'Bent u bewust bezig met de hoeveelheid vlees of vis die u eet?' (Voedingscentrum, 2018)

2.11 Vegamonitor 2018

4,5% van de mensen eet geen vlees bij de warme maaltijd (maar vaak wel vis, of vlees bij de andere maaltijden)

2,6% van de mensen eet behalve geen vlees, ook geen vis, en is dus vegetariër. Dit is in lijn met antwoord op 1.4: 2,5% eet nu geen vlees en 5 jaar geleden ook niet (Kien, 2018).

2.12 Testpanel Nu.nl, 2019

Aan het onderzoek hebben ruim 1.500 mensen deelgenomen. De resultaten zijn representatief voor heel Nederland en gewogen op geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en regio. 2 procent van de mensen is vegetarisch en 1 procent noemt zich veganist. Vegetariërs blijken heel volhardend te zijn.

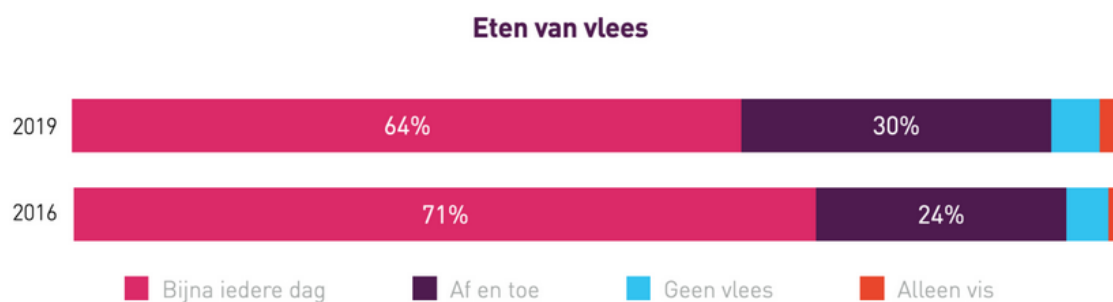
Een derde van deze groep eet al minimaal twintig jaar geen vlees meer. Ruim een kwart van hen is in 2017 of 2018 vegetariër geworden (Nu.nl, 2019).

2.13 Vegamonitor 2019

Dit onderzoek is verricht door Kien Onderzoek in opdracht van Natuur & Milieu. Het onderzoek is uitgevoerd onder leden van PanelWizard Direct, middels de internetmethode. De netto steekproef bestond uit 1.064 Nederlanders van 16 jaar en ouder, waarvan 1.035 alle onderzoeksvragen hebben beantwoord. Het percentage dat zichzelf als vegetariër (2%), pescotariër (2%) of veganist (<1%) noemt is nog erg beperkt (Kien, 2019).

2.14 Multiscope Smart Food Monitor

In het onderzoek zijn 7.300 respondenten van 18 jaar en ouder ondervraagd, representatief voor de Nederlandse bevolking.

<http://www.multiscope.nl/persberichten/nederlanders-eten-steeds-minder-vlees/>, 21 april 2020

2.15 BEUC/Consumentenbond 2020

Europees onderzoek bij een representatief panel van per land meer dan 1000 leden. Gemiddeld beschouwt 4,6% van de inwoners van de onderzochte Europese landen zich vegetariër of veganist. Op de vraag 'Have you reduced (or do you intend to reduce) your red meat (beef, lamb and pork) consumption due to environmental reasons?' gaf 6,6%¹ van de Nederlanders antwoord dat ze geen vlees eten, omdat ze vegetariër of veganist zijn. In dit antwoord zitten dus ook de vegetariërs die wel vis eten. Opvallend is dat ook nog eens circa 6% van de Nederlanders aangeeft geen vegetariër te zijn, maar om milieuredenen geen rood vlees meer te eten.

¹ Zie voor dit exacte percentage (Consumentenbond, 2020)

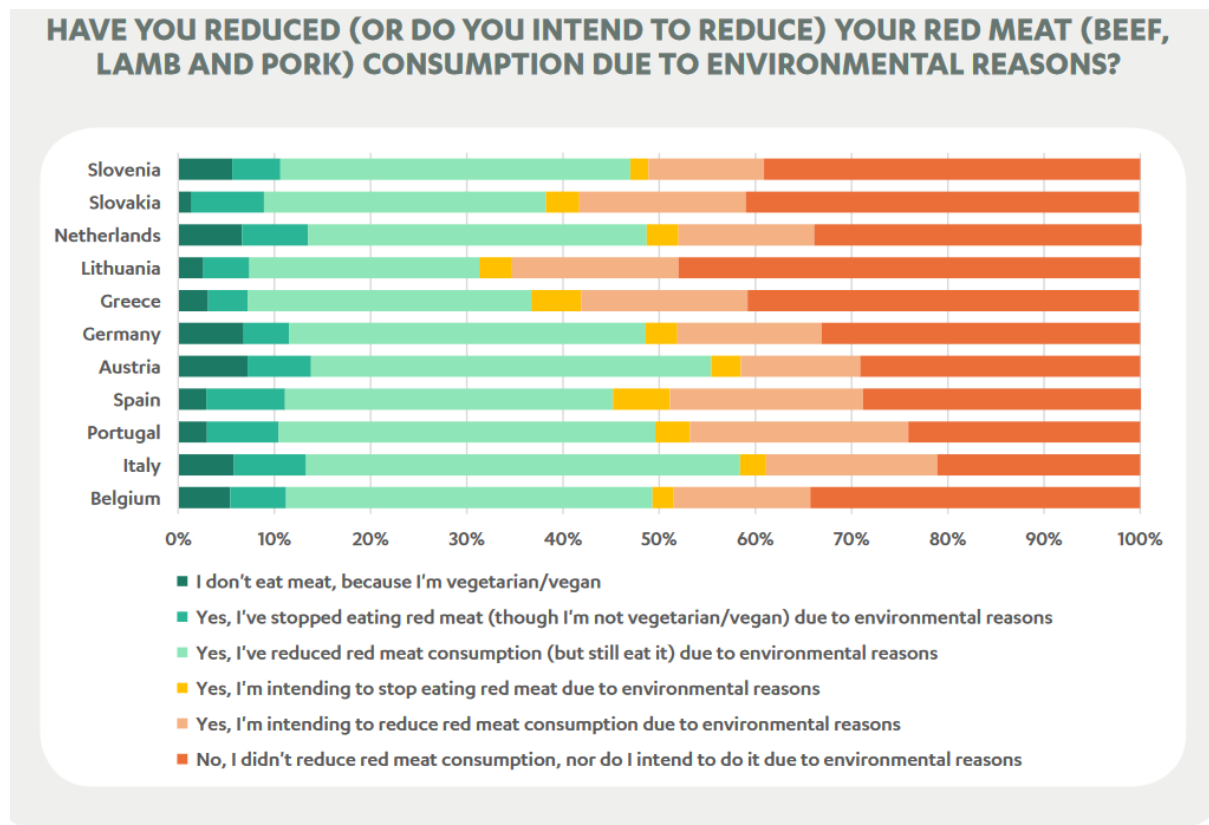

Figure 16: Q7 – "Have you reduced (or do you intend to reduce) your red meat (beef, lamb, and pork) consumption due to environmental reasons?" [Base: all respondents]

2.16 Buitenland

Wikipedia, het LEI en BEUC geven een overzicht van het percentage vegetariërs wereldwijd.

	(Wikipedia, 2020)	(LEI, 2012)	(BEUC, 2020)
India	31% (2013)		
Israël	13% (2015)		
Oostenrijk		3%	7,2%
Duitsland		>6%	6,8%
Nederland	5%	4,5%	6,6%
Italië		3,5%	5,8%
Slovenië			5,6%
België	3 tot 9% (2018)	<2%	5,4%
Verenigde Staten	4-7% (2013)		
Verenigde Staten	5% (2018)		
Europese Unie	2 tot 10% (2013)		4,6% (2019)
Zweden		3-4%	
Griekenland			3,1%
UK		3%	
Noorwegen		2%	
Frankrijk		<2%	
Spanje		1,5-4%	2,9%
Finland		2-4%	
Portugal			3%
Litouwen			2,6%
Slowakije			1,4%

Tabel 5: Percentage vegetariërs van de bevolking Europees en wereldwijd

2.17 Discussie en conclusie

In dit hoofdstuk hebben we dertien studies op een rijtje gezet naar het niet-eten van vlees. We vatten deze studies in de volgende tabel samen. Percentages van verschillende onderzoeken mag je nooit met elkaar vergelijken, omdat de vraagstelling en scope kunnen verschillen. Dat dit tot onduidelijkheid kan leiden, komt in bijlage 3 aan bod. Onderzoeken met dezelfde kleur zijn vergelijkbaar.

Vleesconsumptie	Mogelijk inclusief veganisten en viseters?	Hele dag of alleen warme maaltijd?	Meetjaar en Bron
1,8 (nooit) tot 4% (nooit/vrijwel nooit)	ja	Warme maaltijd	2000 (TNS NIPO, 2013)
2% (nooit) tot 4% (vrijwel nooit)	ja	Hele dag	(LEI, 2009)
3,9%	Ja	Onbekend	(LEI, 2010)
1,1%	Ja, zeker veganisten	Hele dag	(RIVM, 2011)
4,5%	Ja, zeker veganisten	Warme maaltijd	(LEI, 2012)
4%	Ja	Warme maaltijd	(GfK, 2012)
3% (nooit bij de warme maaltijd) tot 4% (nooit)	Ja	Hele dag en warme maaltijd	(Motivaction, 2012)
2,3 (nooit) tot 3,8% (nooit/vrijwel nooit)	Ja	Warme maaltijd	(TNS NIPO, 2013)
Bijna 4%: • 2% vegetarisch • 1% geen vlees, wel vis • <1% veganist	Ja, zeker veganisten en viseters	Hele dag	2016 (RIVM, 2020)
2,6% (nooit vlees en vis) tot 3,8% (max 1 dag/week vlees of vis)	Geen vis	Hele dag	Vegamonitor 2018 (Kien, 2018)
4,5%	Ja	Warme maaltijd	
6% geen vlees, waarvan: • 3% geen vlees maar wel vis • 2% geen vlees en vis • 1% geen vlees, vis en geen bijproducten van gedode dier		Niet aangegeven	(Voedingscentrum, 2018)
2% vegetariër, 1% veganist	Ja, veganisten	Niet aangegeven	(Nu.nl, 2019)
4 tot 5% geen vlees, waarvan: • vegetariër (2%) • pescotariër (2%) • veganist (<1%)	Ja, veganisten en pescotariërs	Zelfbenoemd, dus waarschijnlijk hele dag	Vegamonitor 2019 (Kien, 2019)
6,6%	Ja, veganisten en pescotariërs	Zelfbenoemd	(BEUC, 2020)

Tabel 6: Overzicht van studies naar geen vlees eten

De meeste van de hier beschreven onderzoeken gaan niet over vegetariërs, maar over de frequentie van vlees eten. Of je 'geen vlees eten' gelijk kan schakelen aan 'vegetariër' is dan een definitiekwestie. Is een vegetariër iemand die:

- nooit vlees eet, maar wel (veel) vis?²
- nooit vlees eet, maar ook geen zuivel en eieren?³
- (vrijwel) geen vlees eet (niet vaker dan 1x per maand)?
- geen vlees eet bij de warme maaltijd, maar wel bij ontbijt, lunch en tussendoor⁴?
- geen vlees en vis eet, maar wel gelatine en niet-vegetarische kaas?

In veel van de hier beschreven (oudere) onderzoeken is alleen gekeken naar 'geen vlees eten', en dan vaak alleen nog bij de warme maaltijd. In recentere onderzoeken is wel onderscheid gemaakt tussen geen vlees eten (maar waarschijnlijk wel vis), en 'ik ben vegetariër (en eet geen vis)'. Wat blijkt? Volgens de ruimere definitie van 'geen vlees eten' kom je op 4 tot 6% van de Nederlanders. 2% van de mensen noemt zich vegetariër (en eet ook geen vis). Dit is constant door alle onderzoeken heen: RIVM (Voedselconsumptiepeiling), Voedingscentrum, Vegamonitor van Natuur & Milieu en testpanel Nu.nl. Neem je de veganisten hierin mee, dan kom je op 3% van de Nederlandse bevolking die vlees noch vis eet.

3. Vleesconsumptie

3.1 Inleiding

Om de vleesconsumptie te bepalen, kun je drie methodes gebruiken:

1. Aankoopcijfers (GfK). GfK-data zijn gebaseerd op de aankopen van levensmiddelen bij de detailhandel in Nederland door een panel van 6.000 personen. Deze cijfers hebben we niet, die moet je namelijk voor veel geld aankopen bij GfK.
2. Consumptiecijfers (RIVM Voedselconsumptiepeiling).
3. Voorzieningsbalansen (tot de opheffing in 2012 deed het Productschap Vee, Vlees en eieren dat, daarna de WUR/LEI/WER). Bij deze cijfers gaat het om het verbruik op basis van karkasgewicht, dus vlees inclusief been (en vlees dat naar huisdiervoer gaat). Als vuistregel geldt dat daarvan ongeveer de helft uit vlees en vleeswaren bestaat.

Elke methode kent voor- en nadelen. Bij de eerste en derde is bijvoorbeeld verspilling niet verrekend. Bij de tweede ben je afhankelijk van hoe consciëntieus de consumenten hun consumptie invullen.

Vaak zie je (in de media bijvoorbeeld) dat het derde getal gegeven wordt. De vleesconsumptie lijkt dan heel hoog (en is ook een factor twee te hoog, het is namelijk karkasgewicht en dat is inclusief botten en vlees dat naar huisdierenvoer gaat). Het laatst beschikbare cijfer bijvoorbeeld (77,2 kg pppj in 2018) komt neer op ruim 200 gram vlees per dag. Dat moet echter ruim 100 gram per dag zijn aan daadwerkelijk gegeten vlees (blijkt uit de voedselconsumptiepeiling). Het gevaar van het gebruik van het hoge cijfer, is dat consumenten denken: o, mijn eigen vleesconsumptie valt wel mee! En dus geen aanleiding zien daar iets aan te doen. Mijn voorkeur heeft het dan ook om het gewicht van de daadwerkelijke consumptie te gebruiken.

² Uit alle onderzoeken komt naar voren dat als mensen geen vlees eten, ze dit vooral door vis vervangen (zie hoofdstuk 4).

³ Dit zijn geen vegetariërs maar veganisten. Uit een studie uit 1997 blijkt dat er toen rond de 16.000 veganisten in Nederland waren. Met de groeiende populariteit zijn er nu voorzichtige schattingen dat dit aantal verdrievoudigd is tot rond de 50.000, maximaal 70.000. Dit is minder dan 0,5% van de Nederlandse bevolking (Sociaal Cultureel Planbureau, 2016).

⁴ Het meeste vlees wordt tijdens de warme maaltijd gegeten: twee derde (Natuur & Milieu, 2019) tot zo'n 80% (RIVM, 2016).

3.2 RIVM Voedselconsumptiepeilingen

Zie voor uitleg paragraaf 2.3.

Voedselconsumptiepeiling 2007-2010

De Voedselconsumptiepeiling van 2007-2010 onder 3.819 mensen gaf een gemiddelde vleesconsumptie van 107,1 gram pppd. Per jaar is dat 39,1 kg. Op 88% van de dagen werd vlees gegeten. Op de dag dat er vlees gegeten werd, was dat 121,5 gram pppd (RIVM, 2011).

Voedselconsumptiepeiling 2012-2014/2016

De Voedselconsumptiepeiling van 2012-2014/6 onder 2.237 mensen gaf een gemiddelde vleesconsumptie van 99 gram pppd (101 gram minus 2 gram vleesvervangers). Per jaar is dat 36,1 kg. Op 90% van de dagen werd vlees gegeten. Op de dag dat er vlees gegeten werd, was dat 112 gram pppd (RIVM, 2016). Dit getal is exclusief verspilling van vlees door huishoudens. Deze was 2,9 kg pppj in 2013 (CREM, 2013). Tel je dat er bij op, dan kom je op 39 kg vleesaankoop pppj.

Gemiddeld eten mannen 117 gram vlees en vrouwen 82 gram vlees per dag. Van de mannen eten de 36-64-jarigen gemiddeld het meeste vlees (in grammen) en van de vrouwen de 18-35-jarigen (RIVM, 2020).

3.3 Wageningen Economic Research (voorheen LEI), 2019

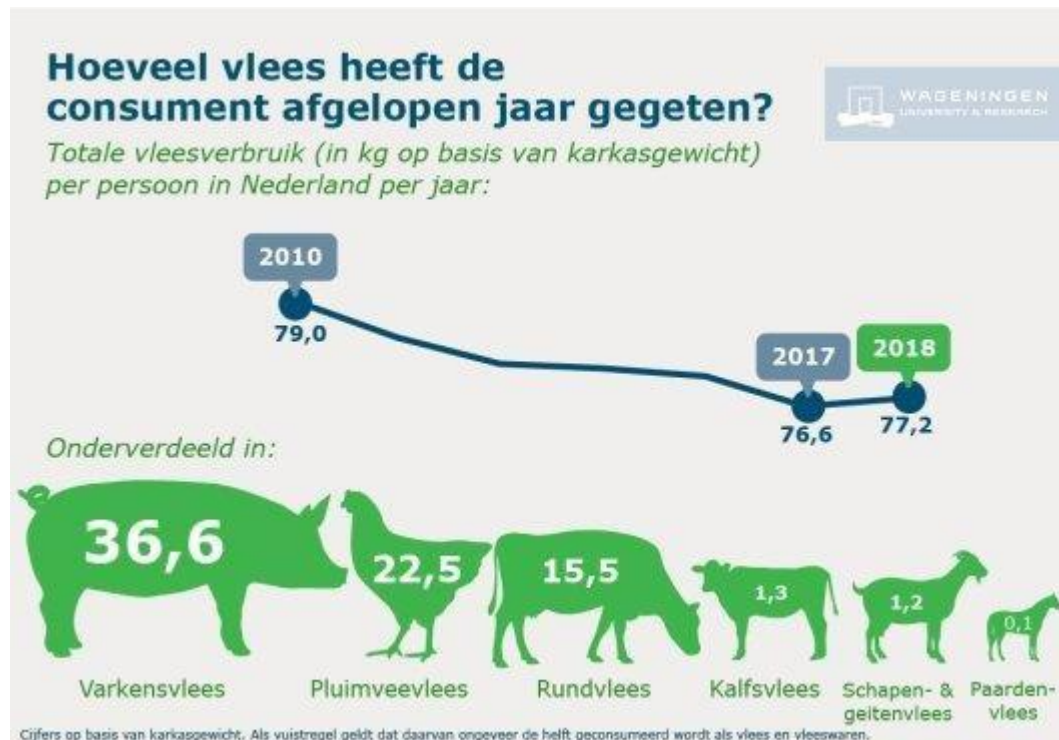
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Varkensvlees	37,2	37,4	37,6	37,8	37,7	37,7	37,7	37,3	37,1	36,7	36,6	36,5	36,5	36,6
Pluimveevlees	20,7	20,8	21,5	21,6	22,5	22,5	22,1	22,0	22,3	22,5	22,1	22,2	22,1	22,5
Rundvlees	15,9	16,1	16,1	16,1	16,3	16,2	15,9	15,7	15,6	15,5	15,4	15,4	15,4	15,5
Kalfsvlees	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Schapen- en geitenvlees	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Paardenvlees	0,6	0,5	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Totaal vlees	76,7	77,1	77,8	78,1	79,1	79,0	78,2	77,6	77,5	77,3	76,7	76,6	76,6	77,2

a) Op basis van karkasgewicht (gewicht met been).

Bron: CBS, berekening Wageningen Economic Research.

Tabel 7: Vleesverbruik per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2018 (kg). Karkasgewicht is vlees inclusief been, vet en zwoerd. Als vuistregel geldt dat daarvan ongeveer de helft feitelijk geconsumeerd wordt als vlees en vleeswaren. (Wageningen Economic Research, 2019)

Uit deze tabel is af te leiden dat de vleesconsumptie in 2009 en 2010 een hoogtepunt bereikte met 39,5 kg pppj, en tot 2017 een licht dalende lijn inzette naar 38,4 kg pppj, waarna er een stabilisatie intreedt. In 2018 lag de consumptie op 38,6 kg pppj.

Figuur 4: Totale vleesverbruik (in kg op basis van karkasgewicht) per persoon in Nederland per jaar (Wageningen Economic Research, 2019)

3.4 Conclusie

Uit de voedselconsumptiepeilingen van het RIVM blijkt dat we de afgelopen vier jaar (van 2012 tot 2014/2016) 3 kg pppj minder vlees zijn gaan eten (van 39,1 kg naar 36,1 kg).

Uit een analyse van productie- en handelstromen van Wageningen Economic Research (onderdeel van de WUR) blijkt dat de lichte daling in vleesconsumptie vanaf 2009 zich in 2016 en 2017 niet heeft doorgezet. We aten in 2018 gemiddeld 38,6 kg vlees pppj.

De cijfers van het RIVM uit de voedselconsumptiepeilingen en die van de WUR liggen opmerkelijk dicht bij elkaar, in aanmerking genomen dat ze op heel verschillende wijze tot stand zijn gekomen. Het RIVM kwam voor de vleesconsumptie in 2012-2014 op 36,1 kg pppj. De WUR kwam voor deze drie jaar gemiddeld op 38,7 kg pppj. Het verschil kan onder meer verklaard worden door de verspilling, die zit wel in het getal van de WUR, maar niet in dat van het RIVM. Voor vlees was de huishoudelijke verspilling 2,9 kg in 2013. Tel je dat op bij het RIVM-cijfer, dan zijn de cijfers nagenoeg gelijk (39 en 38,7 kg over de periode 2012-2014).

Op niet alle dagen wordt vlees gegeten: volgens het RIVM op 90% van de dagen. Op deze dagen eet men 112 gram vlees. Verder zitten in de consumptiecijfers ook de mensen die geen vlees eten (vegetariërs, flexitariërs en veganisten). De gemiddelde vleesconsumptie van mensen die vlees eten, ligt daarom iets hoger: niet op 99 maar op 104 gram pppd (voor 700.000 vegetariërs gecorrigeerd RIVM-cijfer). Het advies van het Voedingscentrum is om niet meer dan 500 gram vlees per week te eten (Voedingscentrum, sd). Het huidige consumptiegemiddelde ligt daar met 726 gram dus bijna een factor 1,5 boven.

4. Flexitariërs

4.1 Definitie flexitariër

De *flexitarian* dook in 1998 voor het eerst op in de Engelse taal en werd in 2003 het woord van het jaar. Maar de flexitariër van 2019 is niet meer de flexitariër van 2011. Als je kijkt naar hun gedrag, verschillen ze nauwelijks van de mensen die zichzelf dat imago niet aanmeten, die zichzelf als vleeseter zien. Het aandeel flexitariërs dat hooguit eens per week vlees bij de warme maaltijd eet is danig geslonken sinds 2011. De groepen flexitariërs die drie keer of vaker vlees eten zijn juist gegroeid. Er is zelfs een klein maar groeiend groepje dat zich flexitariër noemt en toch elke dag van de week vlees eet. „De term is ingeburgerd, maar blijkt aan inflatie onderhevig”, zegt Dagevos. „Hoe meer mensen zich met deze levensstijl identificeren, hoe meer de invulling verwatert.” (NRC, 2020; Verain & Jaspers, 2020 februari).

Het Voedingscentrum definieert een flexitariër als iemand die 3 of meer dagen per week geen vlees (maar wel vis) eet bij de warme maaltijd of tussendoor. Ze houden hier een percentage van 55% van de bevolking voor aan (Voedingscentrum, 2015). Mensen die op sommige dagen vlees laten staan, noemen we flexitariërs. Bijna 90% van de Nederlanders eet regelmatig ten minste één dag in de week geen vlees. 55% eet 3 dagen of meer geen vlees bij de warme maaltijd (Voedingscentrum, sd).

Stichting Natuur en Milieu definieert een flexitariër als iemand die minimaal één dag per week geen vlees, vis of vleeswaren eet. Ze houden hier een percentage van 67% van de bevolking voor aan (Natuur & Milieu, 2016).

Kortom, een flexitariër is maar net hoe je het definieert. In dit hoofdstuk zetten we de onderzoeken naar aantallen flexitariërs op een rijtje.

4.2 LEI, 2009

Het onderzoek is gedaan met een vragenlijst die aan 1.047 consumenten uit het GfK ConsumerScanpanel is voorgelegd. De deelnemers uit het GfK ConsumerScanpanel kunnen als representatief worden beschouwd voor de Nederlandse bevolking (met uitzondering van geslacht; vrouwen waren oververtegenwoordigd). (zie verder paragraaf 2.4.2 van het LEI rapport) (LEI, 2009).

	1	2	3	4	5	6	7	gemiddelde
Vers fruit	1%	2%	1%	4%	16%	29%	48%	6.09
Verse groenten	1%	0%	1%	4%	17%	52%	26%	5.94
Vlees	2%	1%	1%	4%	31%	53%	8%	5.53
Kip	4%	5%	6%	25%	53%	6%	1%	4.38
Vis	10%	10%	14%	26%	39%	2%	0%	3.83
Vleesvervangers	65%	12%	5%	7%	10%	1%	0%	1.91
1 staat voor 'nooit' en 7 staat voor 'dagelijks'.								

Tabel 8: Geconsumeerde productgroepen gedurende twee maanden (1.047 deelnemers) (LEI, 2009)

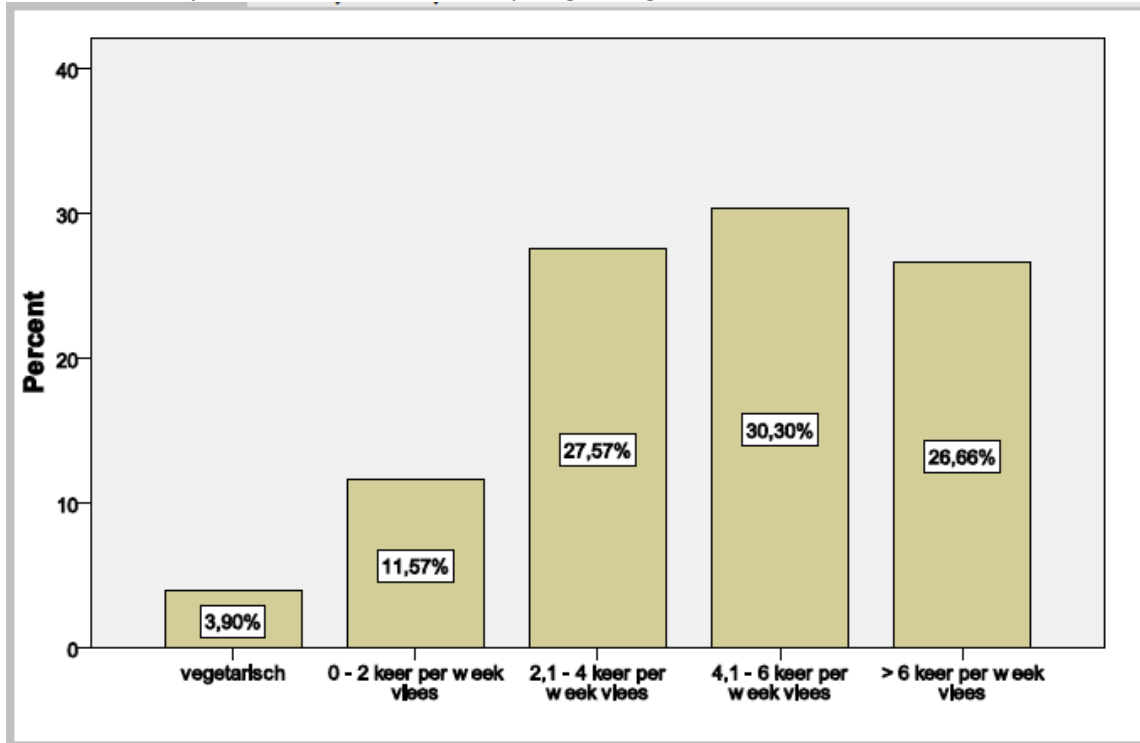
Let op, de verdeling is niet lineair. De consumptiefrequentie loopt van :

- 1: nooit (=0%)
- 2: minder dan 1x per maand (=3,3%)
- 3: 1 keer per maand (=3,3%)
- 4: 2-3 keer per maand (=8,3%)
- 5: 1-2 keer per week (=20%)
- 6: 3-6 keer per week (=43 tot 86%)
- 7: dagelijks (=100%)

Uit deze tabel blijkt dat 92% van de ondervraagden niet elke dag vlees zegt te eten.

4.3 LEI, 2010

Het LEI baseert zich in dit rapport op een kwantitatief onderzoek gehouden onder een representatieve groep van 800 Nederlandse consumenten. De enquête is door marktonderzoeksbureau MSI-ACI te Amsterdam in 2009 online uitgezet onder 800 leden van haar PlanetPanel. Wat de vraagstelling was, is niet duidelijk. Zo is bijvoorbeeld niet bekend of er alleen naar vleesconsumptie of ook naar visconsumptie gevraagd is (LEI, 2010).

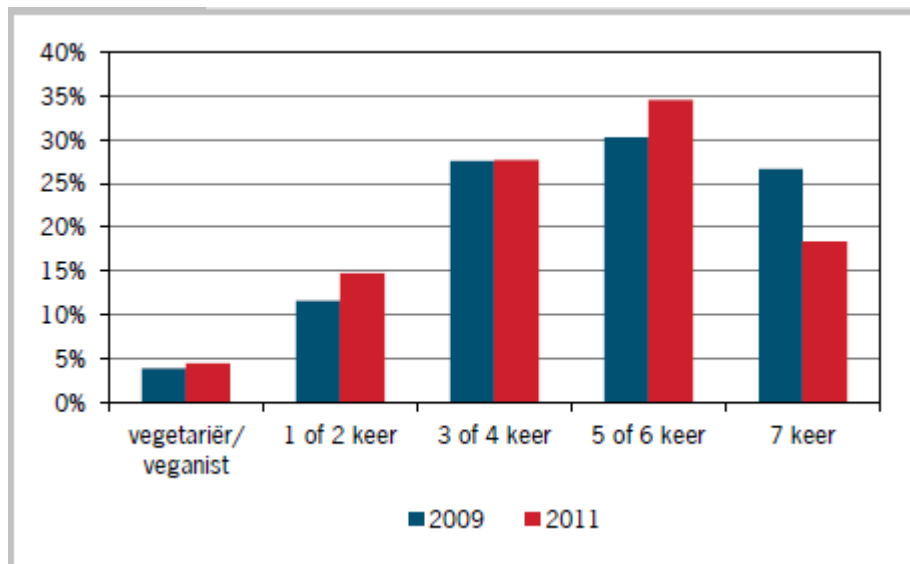

Figuur 5 Percentage van respondenten en hun frequentie van vlees eten (N=800) (LEI, 2010)

Uit deze figuur blijkt dat 73% van de ondervraagden zegt niet elke dag vlees te eten.

4.4 LEI, 2012

De dataverzameling is uitgevoerd door het marktonderzoeksbureau MSIAdvanced Customer Insights te Amsterdam. MSI heeft uit een bestaand panel een steekproef van 1.253 personen, representatief voor Nederland in termen van geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, ondervraagd via een onlinevragenlijst. Onder alle respondenten (N=1.312) zijn 4,5% vegetariërs en veganisten (LEI, 2012).

Figuur 6 Frequentie per week van vleesconsumptie tijdens de warme maaltijd in 2009 (N=800) en in 2011 (N=1.312) (LEI, 2012)

Uit deze figuur blijkt dat 82% van de ondervraagden zei niet elke dag vlees te eten. Dit is een stijging ten opzichte van 2 jaar daarvoor, toen gaf 74% van de ondervraagden nog aan niet elke dag vlees te eten. Hier heb ik overigens nog wel mijn vraagtekens bij. Het onderzoek uit 2010 ging over de hele dag, en het onderzoek uit 2012 over de warme maaltijd.

14% van de vleeseters in dit onderzoek noemde zichzelf flexitariër. De gemiddelde vleesconsumptie bij de warme maaltijd van vleeseters lag op 5 dagen per week, die van flexitariërs op 2,9 dagen. Gemiddeld over de hele steekproef (dus inclusief mensen die zich vleeseter noemen) was dat 4,7 dagen (Verain & Jaspers, 2020 februari).

4.5 Motivaction, 2012

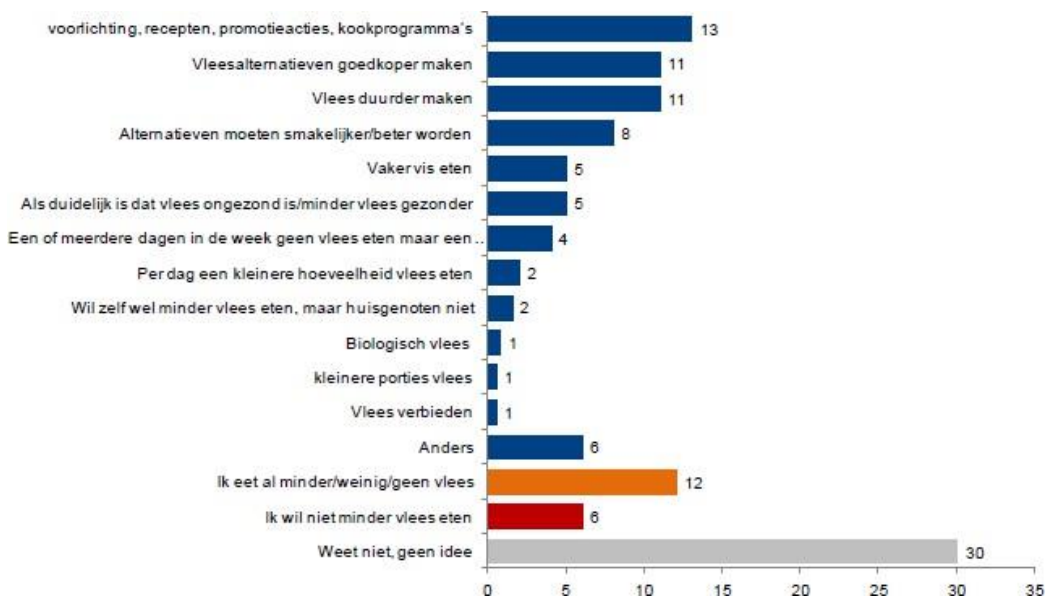
Representatieve steekproef van 1.166 Nederlanders tussen de 16-65 jaar in opdracht van Natuur & Milieu. Hier kwamen de volgende resultaten uit (Motivaction, 2012):

- Het aantal dagen dat Nederlanders vlees/kip eten is in 2012 gedaald naar 5,3 dagen tegenover 5,7 dagen in 2011.
- De redenen om niet elke dag vlees te eten zijn variatie (37%), gezondheid (24%), het milieu (23%), dierenwelzijn (20%) en geld besparen (17%).
- 86% van de ondervraagden eet wel eens, maar niet elke dag, vlees. Mogelijk eten ze dan wel vis, kaas en ei.
- Als Nederlanders geen vlees eten, vervangen zij dit vooral door ei of kaas (53%) of vis (50%). 17% maakt gebruik van kant-en-klaar vleesvervangers.

4.6 GfK, 2012

Het onderzoek is gedaan onder huishoudens/ mainshoppers (n=1.097) in opdracht van Milieu Centraal. Bij consumenten die regelmatig een vleesloze maaltijd eten zijn dierlijke vleesvervangers favoriet, namelijk vis (62%), eieren (43%) en kaas (28%). Consumenten kiezen minder vaak voor de meest milieuvriendelijke alternatieven: plantaardige eiwitrijke producten als kant-en-klare vleesvervangers (21%), peulvruchten (14%), en noten (10%). Voor bijna de helft (46%) van de mensen is een stukje vlees op het bord heilig; zij eten elke dag vlees bij de warme maaltijd (GfK, 2012).

In het onderzoek is ook gevraagd om alle ideeën te noteren die er bij de ondervraagden toe zouden leiden dat men minder vlees zou gaan eten.

Figuur 7: Noteer alle ideeën die in u opkomen en die bij u er toe zouden leiden dat u minder vlees zou gaan eten? (GfK, 2012)

4.7 TNS-NIPO, 2000 en 2013

Representatief onderzoek onder ruim 1.000 mensen in opdracht van Milieu Centraal. Op de vraag hoe vaak men in het afgelopen half jaar vlees had gegeten bij de warme maaltijd was het antwoord als volgt:

	2000	2013
Altijd	23,2%	11,1
Bijna altijd	41,6%	34,8
Regelmatig	19,5%	33,8
Soms	9,8%	13,3%
Zelden	1,5%	2,4%
Vrijwel nooit	2,2%	1,5%
Nooit	1,8%	2,3%
NVT	0,4%	0,9%

Tabel 9: Frequentie per week van vleesconsumptie tijdens de warme maaltijd in 2000 en in 2013 (TNS NIPO, 2013)

Uit deze tabel blijkt dat het percentage van de ondervraagden dat zei niet elke dag vlees bij de warme maaltijd te eten, is gestegen van 77% in 2000 naar 89% in 2013.

4.8 TNS NIPO, 1999 en 2013

Onderzoek in opdracht van Allerhande. Percentage Nederlanders dat bewust geen vlees eet neemt langzaam toe. In 1999 at nog 34 procent van de eters één dag in de week bewust geen vlees. In 2013 lag dat percentage op 46 procent (Vara Kassa, 2013).

4.9 Motivaction, 2015

55% van de bevolking eet flexitair, waaronder in dit onderzoek verstaan wordt dat zij op minimaal 3 dagen per week het vlees weglaten uit hun avondmaaltijd. Als Nederlanders een dagje geen vlees

eten bij het avondmaal, vervangen zij dit vooral door vis en ei, maar ook door champignons, peulvruchten of kaas (Motivaction, 2015).

55% is flexitariër: laat vlees op 3 dagen of vaker weg uit avondmaaltijd of tussendoor

Gemiddeld eten Nederlanders 83 gram vlees (inclusief vleeswaren) per dag.

96% van de Nederlanders eet weleens vlees bij de warme maaltijd of tussendoor.

55% laat het vlees op 3 dagen per week of vaker weg uit de warme maaltijd. Deze groep staat bekend als *flexitariërs*.*

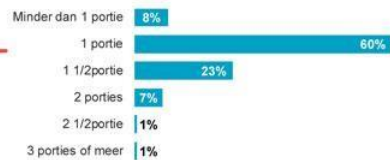
Vleeseters eten op een dag dat zij vlees eten meestal 1 portie (60%). 8% eet minder dan 1 portie. Bijna een derde (32%) eet op zo'n dag meer dan 1 portie vlees.

Op gemiddeld hoeveel dagen per week eet je een portie vlees bij de warme maaltijd of tussendoor? (n=1.249)

Voedingscentrum: het wel of niet eten van vlees is een belangrijke factor met betrekking tot duurzaamheid. De productie van vlees heeft veel invloed op het klimaat in vergelijking met andere producten. Vee heeft veel voer nodig en de productie van voer kost water, land en energie. Vleesvervangers als ei, noten, vegetarische burgers en tofu bevatten vergelijkbare voedingsstoffen als vlees, maar de productie heeft minder invloed op het milieu.

Hoeveel porties vlees eet je op zo'n dag bij de warme maaltijd of tussendoor? (Basis - Eet vlees tijdens warme maaltijd/tussendoor, n=1.196)

*Er bestaan verschillende definities voor 'flexitariërs' of vleesminderaars. Het Voedingscentrum hanteert in dit onderzoek een minimum van 3 dagen per week geen vlees bij de avondmaaltijd of tussendoor. Natuur & Milieu benoemt iemand die een of meer dagen per week geen vlees eet als flexitarier. LEI definieert vleesminderaars als mensen die vlees eten niet als vanzelfsprekend beschouwen; ze variëren in de mate waarin men minder vlees eet en de wijze waarop.

Welke soorten vlees eet je doorgaans? (n=1.249)

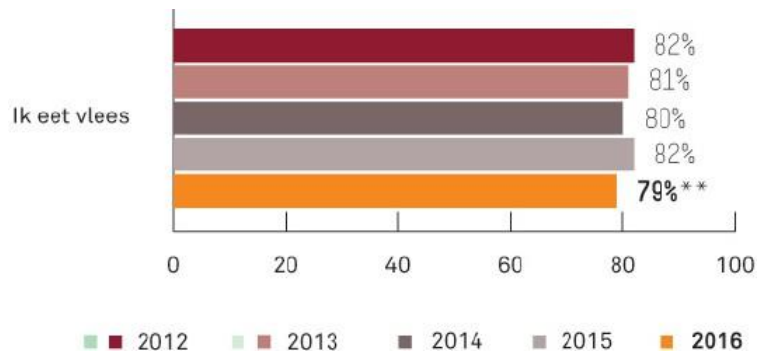

Als je een warme maaltijd eet zonder vlees, vervang je het vlees dan door een ander product? (n=1.249)

4.10 Kaleidos Research, 2016

Onderzoek onder 1.593 Nederlanders van 18 jaar en ouder.

Figuur 8: Consumentengedrag (% vaak of (bijna) altijd/% ja (*), n=1.593, gewogen resultaat. ** significant verschil t.o.v. 2015 (Kaleidos Research, 2016)

4 op de 5 Nederlanders eet dus vaak/bijna altijd vlees (Kaleidos Research, 2016)

4.11 Vegamonitor, 2016

Het onderzoek in opdracht van Natuur & Milieu is uitgevoerd onder een representatieve groep van 845 Nederlanders van 18 jaar en ouder, representatief voor Nederland op geslacht, leeftijd, opleiding, gezinssituatie en arbeidsparticipatie. Resultaten waren (Kien, 2016):

- 16% van de Nederlanders van 16 jaar en ouder geeft aan elke dag vlees te eten bij de warme maaltijd, 45% eet gemiddeld vijf of zes dagen in de week vlees bij deze maaltijd en 38% doet dit één tot vier dagen in de week. Vooral jongeren (<30 jaar) (resp. 23% vs. 14%) en mannen (19% vs. 13%) zeggen vaker zeven dagen in de week vlees te eten bij de warme maaltijd.
- 67% is flexitariër: dit houdt in dat zij minimaal één dag per week geen vlees, vis of vleeswaren eten.
- Vleeswaren en vleessnacks (ontbijt, lunch of tussendoor) worden door bijna een kwart (24%) dagelijks genuttigd.
- 77% eet nooit een vleesvervanger.
- Bijna de helft van alle Nederlanders (45%) vindt elke dag vlees eten niet meer van deze tijd. 41% heeft de vleesconsumptie gehalveerd de afgelopen 5 jaar.

4.12 Vegamonitor, 2017

De Vegamonitor is in opdracht van Natuur & Milieu uitgevoerd onder een representatieve groep van 1.051 Nederlanders van 16 jaar en ouder, representatief voor Nederland op geslacht, leeftijd, opleiding, gezinssituatie en arbeidsparticipatie. Uit het onderzoek kwam dat het gemiddeld aantal dagen dat de ondervraagden vlees zeggen te eten, afneemt. In 2011 was dat nog gemiddeld 5,7 dagen per week vlees, nu is dat 4,8 dagen per week. Andere uitkomsten (Kien, 2017):

- 19% van de Nederlanders van 16 jaar en ouder geeft aan elke dag vlees te eten bij de warme maaltijd.
- 44% eet gemiddeld vijf of zes dagen in de week vlees bij deze maaltijd en 34% doet dit één tot vier dagen in de week.
- Vooral Nederlanders jonger dan 40 jaar (25% vs. 16%) en mannen (23% vs. 15%) zeggen vaker zeven dagen in de week vlees te eten bij de warme maaltijd.
- 22% consumeert dagelijks vleeswaren en/of vleessnacks (tijdens ontbijt, lunch of tussendoor).

4.13 Kantar TNS, 2017

Uit onderzoek van Kantar TNS in opdracht van Hello Fresh onder 1.000 respondenten blijkt dat bijna de helft (45%) van de Nederlanders iedere dag vlees eet.

Waar de helft van de mannen iedere dag vlees eet, is dat bij vrouwen minder het geval (39%) (VoedingNu, 2017).

4.14 Motivaction 2018

Nederlanders eten gemiddeld één dag per week vegetarisch. Vrouwen doen dit 1,4 keer per week, terwijl mannen dit 0,8 keer per week doen. Er is ook een duidelijk onderscheid tussen de generaties. 65-plussers in Nederland eten gemiddeld maar één keer per twee weken geen vlees of vis, twintigers en dertigers één of twee keer per week. Dat blijkt uit onderzoek van het bureau Motivaction onder 1000 Nederlanders. Aanleiding is de Wereld Vegetarisme Dag die komende maandag plaatsvindt. Op het gemiddelde Nederlandse bord bij het avondeten ligt volgens het bureau bijna vijf keer per week uit vlees, een keer vis en de andere keer dus bijvoorbeeld een vleesvervanger (Distrifood, 2018).

4.15 Vegamonitor 2018

	Elke dag	Nooit	Gemiddeld (dagen/week)
Vlees bij de warme maaltijd	18,6%	4,5% (2,3% man en 6,7% vrouw)	5,6
Vlees bij ontbijt, lunch, tussendoor	21,6%	12,3%	4,8
Vis	0,1%	20,3%	2,2
Vleesvervangers	1%	73,4%	1,6
Vegetarisch (geen vlees en vis)	2,6% (1,7% man en 3,4% vrouw)	62,4%	1,9

Tabel 10: Antwoord op vraag 1.2: Hoeveel dagen per week eet u gemiddeld... (Kien, 2018)

Uit deze tabel kun je afleiden dat (Kien, 2018):

- 4,5% van de mensen geen vlees bij de warme maaltijd eet (maar vaak wel vis, of vlees bij de andere maaltijden)
- 2,6% van de mensen behalve geen vlees, ook geen vis eet, dus vegetariër is. Dit is in lijn met antwoord op 1.4: 2,5% eet nu geen vlees en 5 jaar geleden ook niet).
- Vlees bij de warme maaltijd kennelijk moeilijker los te laten is dan vlees bij de andere maaltijden of tussendoor: 5% eet geen vlees bij de warme maaltijd, 12% niet bij andere maaltijden.
- Driekwart van de Nederlanders nooit vleesvervangers eet.
- Bijna 3x zoveel vrouwen als mannen geen vlees bij de warme maaltijd eten. Bij vegetarisch eten (geen vlees en vis) is er een factor 2 verschil.
- Vegetarisch eten gelijk verdeeld is over vijf leeftijdsgroepen (allemaal ongeveer gemiddeld 2 dagen per week)
- Gezinnen met kinderen onder de 12 jaar het vaakst helemaal vegetarisch zijn (gemiddeld 4,5 %, tegenover bijvoorbeeld 1,3% bij gezinnen met pubers, en 2% bij alleenstaanden)
- In Noord Nederland 2x zoveel vegetariërs zijn als in Oost Nederland (respectievelijk 1,7% en 3,5%)

4.16 Voedingscentrum, 2018

Het Voedingscentrum heeft in augustus 2018 door bureau Flycatcher onderzoek laten doen naar het (niet) eten van vlees. 1.014 mensen hebben deelgenomen. De steekproef is representatief voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder op de kenmerken leeftijd, geslacht, opleiding en provincie (Voedingscentrum, 2018).

	Absoluut	Relatief
Ja, ik probeer minder vlees of	470	46%

vis te eten		
-------------	--	--

Tabel 11: Antwoord op de vraag 'Bent u bewust bezig met de hoeveelheid vlees of vis die u eet?' (Voedingscentrum, 2018)

4.17 Testpanel Nu.nl, 2019

Aan het onderzoek hebben ruim 1.500 mensen deelgenomen. De resultaten zijn representatief voor heel Nederland en gewogen op geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en regio. Een op de drie Nederlanders is het afgelopen jaar minder vlees gaan eten. Meer dan een derde van de Nederlanders zegt dagelijks vlees te eten, 39 procent eet meerdere keren per week vlees (Nu.nl, 2019).

NB: in eerste instantie waren verkeerde cijfers naar buiten gekomen, zie bijlage 3.

4.18 Vegamonitor 2019

Dit onderzoek is verricht door Kien Onderzoek in opdracht van Natuur & Milieu. Het onderzoek is uitgevoerd onder leden van PanelWizard Direct, met de internetmethode. De netto steekproef bestond uit 1.064 Nederlanders van 16 jaar en ouder, waarvan 1.035 alle onderzoeksvragen hebben beantwoord. Uitkomsten (Kien, 2019):

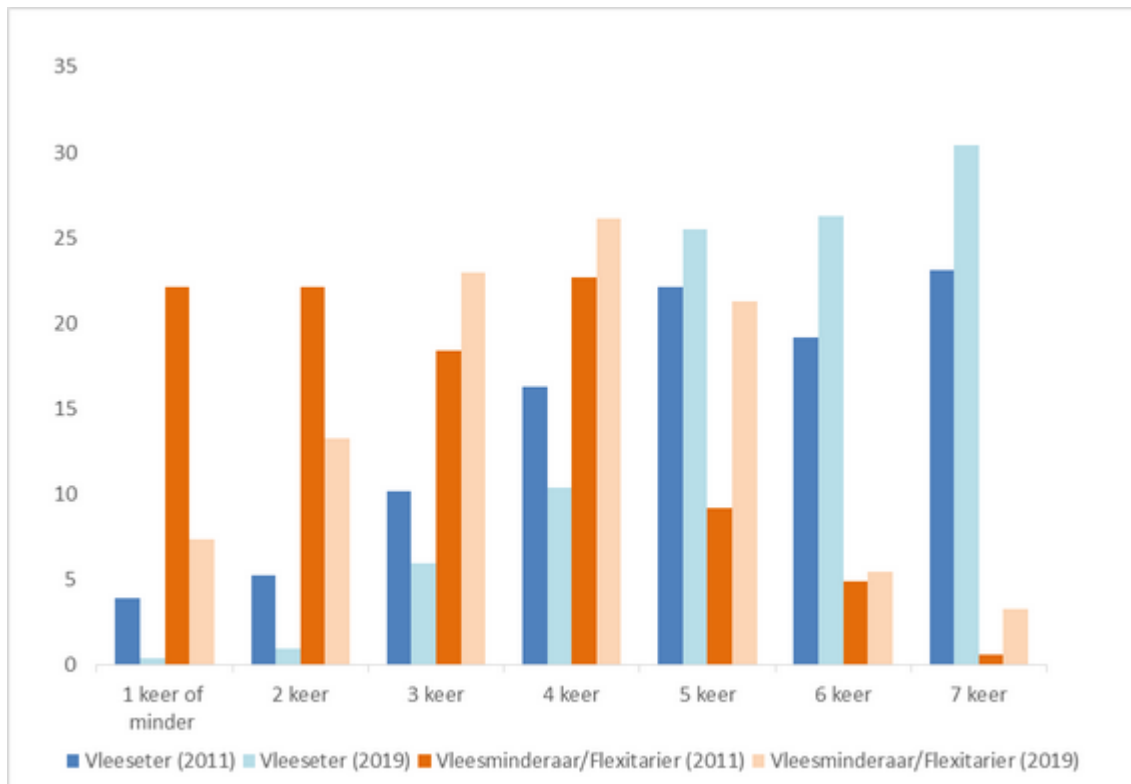
- Gemiddeld eten Nederlanders 4 tot 5 dagen per week vlees, 1 dag per week vis, en 1 dag vegetarisch.
- Bijna zes op de tien Nederlanders van 16 jaar en ouder typeren zichzelf als vleeseter (59%) en ruim een derde slaat vlees bewust één of meerdere dagen per week over en noemt zichzelf een flexitariër (37%).
- Personen die minstens 1 dag in de week een vegetarische of veganistische hoofdmaaltijd eten, geven aan dat zij hun vlees het vaakst vervangen door vis en schaal- en schelpdieren (25%). Verder zijn de belangrijkste vleesvervangers divers; kaas (15%), kant-en-klare vleesvervangers (13%), ei (13%) en bonen/peulvruchten (11%) worden ongeveer even vaak als belangrijkste alternatief voor vlees genoemd.
- Mannen eten gemiddeld meer dagen in de week vlees bij de hoofdmaaltijd (4,8 dagen vs. 4,3 dagen in de week) en naast de hoofdmaaltijd (3,8 vs. 3,3 dagen per week). Vrouwen eten gemiddeld vaker een vegetarische warme maaltijd (1,5 dagen vs. 1 dag per week)

4.19 Wageningen Economic Research

43% van de respondenten die vlees eten in dit onderzoek, noemt zich flexitariër.

Het grootste deel (63%) van deze zelfbenoemde flexitariërs is vrouw.

De gemiddelde vleesconsumptie bij de warme maaltijd van vleeseters lag op 5,6 dagen per week, die van flexitariërs op 3,7 dagen. Gemiddeld over de hele steekproef was dat 4,8 dagen (Verain & Jaspers, 2020 februari). Dat is meer dan in 2011 (LEI, 2012).

Figuur 9: Frequentie van vleesconsumptie (#dagen/week) van vleeseters en flexitariërs in 2011 en 2019 (in %) (Verain & Jaspers, 2020 februari)

4.20 Discussie

Voorgaande onderzoeken in een tabel levert het volgende beeld op. Percentages van verschillende onderzoeken mag je nooit met elkaar vergelijken, omdat de vraagstelling en scope kunnen verschillen. Onderzoeken met dezelfde kleur zijn vergelijkbaar.

Frequentie van geen vlees eten	Alleen warme maaltijd?	Wel vis?	Bron
34% (1 dag of meer)	Hele dag		1999 In (Vara Kassa, 2013)
77% (1 dag of meer)	Warme maaltijd		2000 in (TNS NIPO, 2013)
92% (1 dag of meer)	Hele dag	ja	(LEI, 2009)
73% (1 dag of meer)	Hele dag	ja	(LEI, 2010)
82% (1 dag of meer) 14% flexitariër 2,3 dd/week	Warme maaltijd	ja	(LEI, 2012)
86% (1 dag of meer)	Hele dag?		(Motivaction, 2012)
88% (minder, weinig of geen vlees eten)	Hele dag	ja	(GfK, 2012)
89% (1 dag of meer)	Warme maaltijd		(TNS NIPO, 2013)
46% (1 dag of meer)	Hele dag		2013 (Vara Kassa, 2013)
55% (3 dagen of meer)	Warme maaltijd		(Motivaction, 2015)
21% (niet altijd)	Hele dag		(Kaleidos Research, 2016)

84% (1 dag of meer) 76% (1 dag of meer)	Warme maaltijd Hele dag		Vegamonitor 2016 (Kien, 2016)
81% (1 dag of meer) 78% (1 dag of meer)	Warme maaltijd Hele dag		Vegamonitor 2017 (Kien, 2017)
55% (1 dag of meer) 50% bij mannen en 61% bij vrouwen	onbekend		Kantar TNS, 2017 (VoedingNu, 2017)
1 dag/week Vrouwen 1,4 dag/week Mannen 0,8 dagen/week 65+ 1x/2 weken 20ers/30ers 1-2x/week	Warme maaltijd	Nee. Gemiddeld 1 dag/week vis	Motivaction (Distrifood, 2018)
81% (1 dag of meer) 78% (1 dag of meer)	Warme maaltijd Rest vd dag		Vegamonitor, 2018 (Kien, 2018)
37% (1 dag of meer) 2,4 dag/week	Zelfbenoemde flexitariër Warme maaltijd	ja	Vegamonitor, 2019 (Kien, 2019)
Ca. 66% (1 dag of meer)	onbekend	onbekend	(Nu.nl, 2019)
43% zelfbenoemde flexitariër 2,2 dd/week			WUR (Verain & Jaspers, 2020 februari)

Tabel 12: Resultaten van 20 jaar onderzoek naar (minder) vlees eten

Net als bij onderzoeken naar het aantal vegetariërs (zie hoofdstuk 2), variëren de percentages naar gelang je definitie en afbakening. Variabelen hierin zijn:

- Aantal dagen geen vlees (variërend van minimaal één tot 3 dagen of meer);
- Alleen warme maaltijd, of ook ontbijt, lunch en tussendoor;
- Alleen vlees of ook vleeswaren en vis.
- Er is verschil tussen de vragen (1) hoeveel dagen per week eet je geen vlees en (2) noem je jezelf flexitariër.

Deze verschillende scopes leveren een wirwar aan cijfers uit. Wat je hieruit kunt destilleren is:

1. 37 tot 43% van de mensen noemt zich flexitariër, en ziet dus bewust 1 of meer dagen per week af van vlees eten.
2. Op 4,6 tot 4,8 dagen per week wordt er vlees gegeten in Nederland. Flexitariërs eten op 3,7 dagen per week vlees.
3. Het percentage mensen dat zich flexitariër noemt liep op van 14% in 2011 naar 43% in 2019.
4. Flexitariërs verschillen echter nauwelijks van de mensen die zichzelf dat imago niet aanmeten, en zichzelf als vleeseter zien.

Opmerkelijk is dat ondervraagden aangeven vlees vooral te vervangen door andere dierlijke producten: vis, kaas en ei.

5. Trends en ontwikkelingen

5.1 Mondiale groei in consumptie dierlijke eiwitten

Steeds meer voergraan nodig

De sectorspecialist Food & Agri van ING Bank voorspelt dat in de komende twee decennia de vraag naar dierlijke eiwitten met 45% zal stijgen. Negentig procent van die vraag komt uit nieuwe, snelgroeïende economieën. De helft van die vraag komt uit Azië. Een ander belangrijk deel komt uit Afrika. Noch Afrika, noch Azië hebben de bodems of nutriënten om de benodigde productie van veevoer te kunnen leveren. Niettemin vraagt de wereld bij ongewijzigd beleid over 35 jaar circa 70% meer voergraan nodig dan nu (Foodlog, 2018).

Het aanbod aan voergraan kan nog toenemen door hogere hectareopbrengsten. In Oekraïne bijvoorbeeld wordt zo'n 2 tot 2,5 ton tarwe en 5 tot 6 ton mais per hectare geoogst. De betere telers halen al 7 ton tarwe en 10 ton mais. Ook in Rusland stijgen de hectareopbrengsten. Of het voer te produceren valt is niet zeker. De wereld loopt er wel tegen aan dat zoet water, fosfaat en kali schaarser worden. De wereld verbruikt nu 906 miljoen ton graan voor diervoeders. Dat volume wordt verwerkt in 1.070 miljoen ton mengvoer. De voorspelde vraag noodzaakt een groei met 73% tot 1.755 miljoen ton mengvoer in 2050. Vanaf 2050 zullen 36 van de 98 onderontwikkelde landen meer dan 50 kilo vlees per inwoner per jaar consumeren. In Nederland zitten we nu op 77 kilo. De totale vleesconsumptie in de wereld groeit 45% naar 1.609 miljoen ton. De wereld gaat vooral veel meer kip (+109%) en rundvlees (+74%) eten. Pluimvee vreet vooral graan. Rundvee vreet voornamelijk gras, maar het is niet waarschijnlijk dat er veel meer grasland in de wereld komt (Foodlog, 2018).

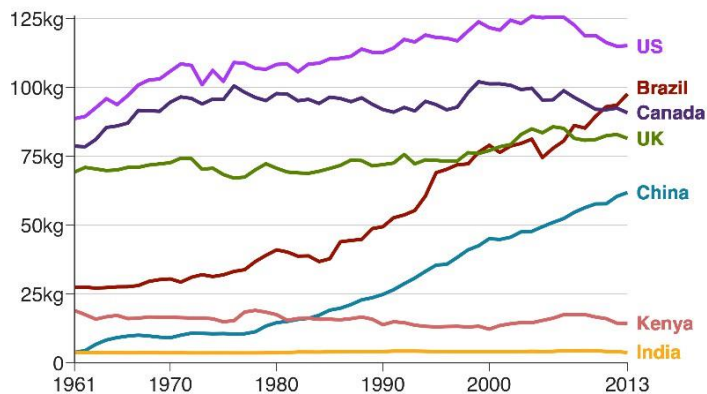
Amerikanen nog altijd grootste vleeseters op aarde

De afgelopen 50 jaar verdubbelde de wereldbevolking van 3 miljard naar 7,6 miljard mensen. De wereldwijde vleesproductie vervijfvoudigde. Samen met Australië staan de Verenigde Staten bovenaan de lijst met landen die op jaarbasis het meeste vlees consumeren. Ook in Nieuw-Zeeland en Argentinië ligt de vleesconsumptie hoog, op meer dan 100 kilo vlees per jaar per persoon. In West-Europa ligt de vleesconsumptie per persoon tussen de 80 en 90 kilo karkasgewicht (inclusief de botten; het nettogewicht zoals je dat bij de supermarkt koopt, ligt - afhankelijk van het dier - op iets, maar niet heel veel meer dan de helft). In ontwikkelingslanden is de vleesconsumptie veel lager. De gemiddelde Ethiopiër eet jaarlijks slechts 7 kilo, voor Rwandezen en Nigerianen is dat respectievelijk 8 en 9 kilo (Foodlog, 2019).

In 1960 telde de aarde 3 miljard mensen. Inmiddels zijn we met 7,6 miljard aardbewoners. De vleesproductie groeide nog veel harder. In de jaren '60 was de wereldvleesproductie zo'n 70 miljoen ton vlees per jaar. In 2017 produceerden we meer dan 330 miljoen ton, aldus de [BBC](#). Een vervijfvoudiging van de vleesproductie, tegen een verdubbeling van het aantal mensen. Behalve dat het aantal mensen toenam, nam ook de welvaart toe. Het gemiddelde inkomen verdriedubbelde in diezelfde periode. Leg dat gegeven naast het feit dat in rijkere landen de vleesconsumptie hoger is dan in arme en de oplossing ligt voor de hand: er zijn niet alleen meer mensen op aarde, er zijn ook meer mensen die het zich kunnen veroorloven vlees te eten. Landen als China en Brazilië laten dan ook een forse stijging in de vleesconsumptie zien (Foodlog, 2019).

Meat consumption by selected country

Average annual consumption per person

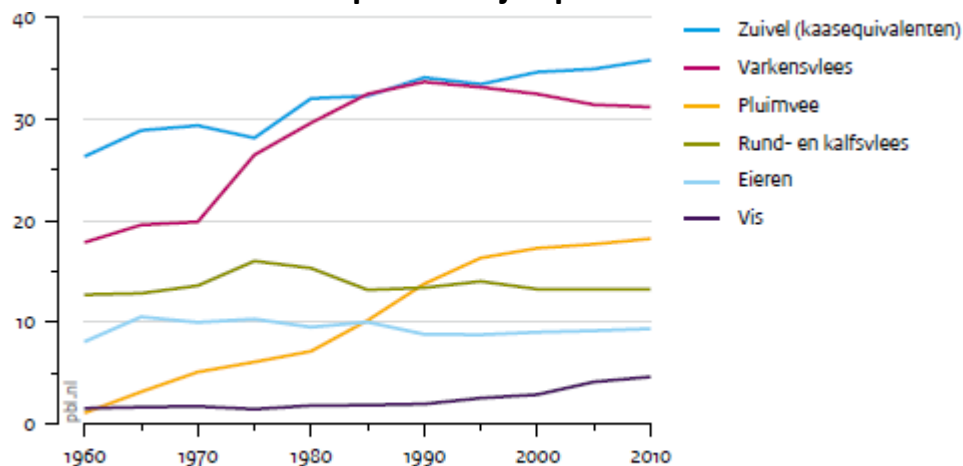

Source: UN Food and Agriculture Organization / Our World in Data

BBC

Figuur 10: Vleesconsumptie van een aantal landen (gemiddelde jaarlijkse consumptie in kg pp). NB: het gaat hier om slachtgewicht. De daadwerkelijke consumptie ligt ongeveer een factor twee lager (Foodlog, 2019)

5.2 Nederlandse consumptie dierlijke producten

Bron: CBS, 2009; LEI, 2008; bewerking PBL

Figuur 5: Nederlandse consumptie van dierlijke producten (kg pppj) (PBL, 2013)

Uit deze grafiek valt op te maken dat we in Nederland de afgelopen 50 jaar niet meer eieren en rundvlees zijn gaan eten, maar wel meer pluimvee- en varkensvlees en zuivel. Het PBL heeft becijferd dat de Nederlandse vleesconsumptie sinds 1960 verdubbeld is (PBL, 2013).

6. Bibliografie

- BEUC. (2020). *ONE BITE AT A TIME: CONSUMERS AND THE TRANSITION TO SUSTAINABLE FOOD*. Opgehaald van http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-042_consumers_and_the_transition_to_sustainable_food.pdf
- Consumentenbond. (2020, juni). Kiezen voor duurzaam eten. *Consumentengids*.
- CREM. (2013). *Bepaling voedselverliezen in huishoudelijk afval in Nederland*. in opdracht van het ministerie van I&M, 15 pp.;
- Dagevos, H. (2018, november 21). *Verschillen in vleesconsumptie? Nee, wel in meetmethode en -periode*. Opgehaald van <https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/Economic-Research/show-wecr/Verschillen-in-vleesconsumptie-Nee-wel-in-meetmethode-en-periode.htm>
- Dagevos, H., & Temme, L. (2018). Gedrag gedraagt zich anders dan gedacht. *Voeding Nu*, december 2018.
- Distrifood. (2018, september 28). *Ouderen eten minst vaak vegetarisch*. Opgehaald van https://www.distrifood.nl/branche-bedrijf/nieuws/2018/09/ouderen-eten-minst-vaak-vegetarisch-101119299?_ga=2.254156744.1572732617.1538377125-929588908.1533027853
- FAO. (2010). *The State of Food and Agriculture 2009. Livestock in the balance*.
- Foodlog. (2018, maart 9). *Wereld gaat veel meer vlees eten, daardoor moet de graanproductie met 70 procent omhoog*. Opgehaald van <https://www.foodlog.nl/artikel/70-graan-nodig-omdat-de-vraag-naar-dierlijke-producten-met-45-stijgt/>
- Foodlog. (2019, februari 6). *Amerikanen nog altijd grootste vleeseters op aarde*. Opgehaald van <https://www.foodlog.nl/artikel/amerikanen-nog-altijd-grootste-vleeseters-op-aarde/>
- Foodlog. (2019, augustus 17). *CBS kan daling vleesconsumptie niet bevestigen en wil onderbouwing van de NOS*. Opgehaald van <https://www.foodlog.nl/artikel/cbs-kan-daling-vleesconsumptie-niet-bevestigen-en-wil-onderbouwing-van-de-n/>
- GfK. (2012). *Rapportage Onderzoek naar vleesvermindere*. in opdracht van Milieu Centraal.
- Hergt, C., & Waart, S. d. (2013). *Invulling van de eiwitcomponent in de warme maaltijd. Hoe eten Nederlandse lacto-ovo-vegetariërs en wat kan verbeterd worden aan hun voedingspatroon?* Haagse Hogeschool en Nederlandse Vegetariërsbond.
- Kaleidos Research. (2016). *Nederlandwe & de wereld*.
- Kien. (2016). *Vegamonitor Natuur & Milieu 2016*. Opgehaald van <https://www.natuurenmilieu.nl/wp-content/uploads/2016/09/Natuur-Milieu-Vegamonitor.pdf>
- Kien. (2017). *Vegamonitor 2017 Natuur & Milieu*. Opgehaald van <https://www.natuurenmilieu.nl/wp-content/uploads/2017/08/Vegamonitor-Natuur-en-Milieu.pdf>
- Kien. (2018). *Vegamonitor 2018*.
- Kien. (2019). *Natuur & Milieu Vegamonitor 2019*. Opgehaald van <https://www.natuurenmilieu.nl/wp-content/uploads/2019/11/Vegamonitor-2019.pdf>
- LEI. (2009). *Eten van Waarde; Peiling Consument en Voedsel*. LEI Rapport 2009-059. Opgehaald van <https://edepot.wur.nl/12155>
- LEI. (2010). *Vleesminnaars, vleesminderaars en vleesmijders. Duurzame eiwitconsumptie in een carnivore eetcultuur*. LEI rapport 2010-003. Opgehaald van <https://edepot.wur.nl/141595>
- LEI. (2012). *Vlees vooral(snog) vanzelfsprekend. Consumenten over vlees eten en vleesmindere*. LEI Den Haag. Opgehaald van <https://edepot.wur.nl/212318>
- Motivaction. (2012). *Steeds meer mensen zijn bewust flexitarier*. Opgehaald van https://www.natuurenmilieu.nl/wp-content/uploads/2015/10/120606_factsheet_flexitariers1.pdf
- Motivaction. (2015). *Quickscan 2015: eetpatronen van verschillende sociale milieus, duurzaamheid en voedselverspilling*. in opdracht van het Voedingscentrum.

- Natuur & Milieu. (2016, september 26). *Onderzoek: 67% Nederlanders is flexitarier*. Opgehaald van <https://www.natuurenmilieu.nl/nieuwsberichten/onderzoek-67-nederlanders-is-flexitarier/>
- Natuur & Milieu. (2019, september 29). *Wanneer ben je een flexitarier?* Opgehaald van <https://www.natuurenmilieu.nl/blog/wat-is-een-flexitarier/>
- NRC. (2020, maart 6). Nederland telt steeds meer flexitariërs, en toch eten we meer vlees. Hoe komt dat?
- Nu.nl. (2019, januari 17). *Een op de drie Nederlanders is in 2018 minder vlees gaan eten*. Opgehaald van https://www.nu.nl/klimaat/5687753/een-op-de-drie-nederlanders-is-in-2018-minder-vlees-gaan-eten.html?redirect=1&redirect=1#coral_talk_wrapper
- PBL. (2013). *De macht van het menu. Opgaven en kansen voor duurzaam en gezond voedsel*. Opgehaald van https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/PBL_2013_De_macht_van_het_menu_792.pdf
- RIVM. (2011). *Dutch National Food Consumption Survey 2007-2010*.
- RIVM. (2016). *The diet of the Dutch. Results of the first two years of the Dutch National Food Consumption Survey 2012-2016*. Opgehaald van <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2016-0082.pdf>
- RIVM. (2018, november 2). *Doel en methodiek VCP*. Opgehaald van <https://www.rivm.nl/voedselconsumptiepeiling/achtergrond-voedselconsumptiepeiling>
- RIVM. (2020). *Consumptie van vlees in Nederland*.
- Sociaal Cultureel Planbureau. (2016). *Kiezen bij de kassa, Een verkenning van maatschappelijk bewust consumeren in Nederland*.
- TNS NIPO. (2013). *De milieubeleving in Nederland*. Onderzoek ter gelegenheid van 15 jaar Milieu Centraal.
- Vara Kassa. (2013, december 9). *Sperzieboon populairste groente*. Opgehaald van <https://www.bnnvara.nl/kassa/artikelen/sperzieboon-populairste-groente>
- Vegetariersbond. (sd). *Welke definitie hanteert de Vegetariërsbond voor vegetarisch en voor een vegetariër?* Opgeroepen op februari 28, 2020, van <https://www.vegetariers.nl/bewust/veelgestelde-vragen/welke-definitie-hanteert-de-vegetariersbond-voor-vegetarisch-en-voor-een-vegetarier>
- Verain, M., & Jaspers, H. D. (2020 februari). Duurzame identiteitszoekers. *VoedingNu*. Opgehaald van <https://www.voedingnu.nl/voedingswetenschap/artikel/2020/02/flexitarisme-in-2011-vs-2019-duurzame-identiteitszoekers-10113731>
- VMT. (2020 8 april). Gezondheid grootste reden overwegen vegetarisch voedingspatroon. *Voedingsmiddelentechnologie*. Opgehaald van <https://www.vmt.nl/voeding-gezondheid/nieuws/2020/04/gezondheid-grootste-reden-overwegen-vegetarisch-voedingspatroon-10141115>
- VoedingNu. (2017, maart 14). Mannen geven liever bier op dan vlees. Opgehaald van <https://www.voedingnu.nl/voeding-en-gedrag/nieuws/2017/03/mannen-geven-liever-bier-op-dan-vlees-1019837#.WMj0wjMBzSw.twitter>
- Voedingscentrum. (2018). *Onderzoek over het eten van vlees en vis*.
- Voedingscentrum. (2019). *Syntheserapport Voedselverspilling bij huishoudens in Nederland in 2019*. Opgehaald van <https://www.voedingscentrum.nl/Assets/Uploads/voedingscentrum/Documents/Professionals/Pers/Persmappen/Verspilling%202019/Syntheserapport%20Voedselverspilling%20in%20Nederlandse%20huishoudens%202019%20-%20Voedingscentrum.pdf>
- Voedingscentrum. (sd). *Vegetarisch, veganistisch en flexitarisch eten*. Opgeroepen op februari 28, 2020, van <https://www.voedingscentrum.nl/encyclopedie/vegetarisme-veganisme.aspx>
- Voedingscentrum. (sd). *Vlees*. Opgeroepen op maart 10, 2020, van <https://www.voedingscentrum.nl/encyclopedie/vlees.aspx>
- Wageningen Economic Research. (2018). *Vleesconsumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2017*. Opgehaald van

<https://files.wakkerdier.nl/app/uploads/2018/11/19150214/Rapport-vleesverbruik-2017-WUR.pdf>

Wageningen Economic Research. (2019). *Vleesconsumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2018*. Opgehaald van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/499852>

Wikipedia. (2020, maart 5). *Vegetarisme*. Opgehaald van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Vegetarisme>

WUR. (2017). *Vleesconsumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2016*. LEI WUR in opdracht van Wakker Dier.

Bijlage 1 Veel gestelde vragen

Hoe kan het dat de vleesconsumptie niet daalt, terwijl het aantal (zelfbenoemde) flexitariers stijgt (de vleesparadox)?

Er lijkt inderdaad een maatschappelijke trend naar minder vlees eten. Dit blijkt bijvoorbeeld uit (Dagevos & Temme, 2018; Wageningen Economic Research, 2018):

- Aandacht in de media voor plantaardige vleesvervangers, vegetarisme en flexitarisme (vleesminderen);
- volop alternatieven voor vlees in het supermarkt schap;
- onder producenten en binnen financiële instellingen bestaat het nodige vertrouwen dat er groei zit in de markten voor vlees vervangende producten;
- cateraars of koks proberen de plantaardige keuze aantrekkelijker te maken voor hun gasten;
- adviesorganen van de overheid, zoals het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) of de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (Rli), wijzen de voorbije jaren op het belang van beleid dat mensen helpt om meer duurzaam en gezond te eten;
- Het aantal flexitariërs en bereidheid minder vlees te eten neemt in alle onderzoeken toe (zie paragraaf 4.14).

Voor deze 'vleesparadox' heeft de WUR (Wageningen Economic Research) wel een hypothese, maar geeft ook aan nog geenszins sluitende antwoorden te hebben gevonden. Vleesaankopen in de supermarkt en slager dalen wel (GfK en Iri-data). Een (deel van de) verklaring voor het verschil tussen deze marktbeveging en de stabiele cijfers uit het WUR onderzoek, is dan wellicht te vinden in de buitenhuishoudelijke consumptie – zoals de consumptie van vlees in restaurants van het hogere segment tot en met fastfoodketens – en mogelijk ook in het verwerkte vlees in kant-en-klaar producten.

En hoe zijn de verschillen met de VCP te verklaren? Uit de VCP-resultaten komt een licht dalende consumptie van vlees naar voren (de jaren 2012 -2014 in vergelijking met de 2007-2010 VCP-data). Dit lijkt in tegenspraak met het onderzoek van Wageningen Economic Research dat de daling in vleesconsumptie in Nederland ziet stagneren. Dit verschil is echter verklaarbaar, en zit hem in de onderzochte periode, en in de onderzoeksmethodiek (Dagevos, 2018):

- Wageningen Economic Research vergelijkt het cijfer van 2017 met dat van 2016 en 2015, het RIVM vergelijkt de periode 2007-2010 met de periode 2012-2016. Overigens laten de WUR-cijfers van 2010 ook een hogere vleesconsumptie zien dan in 2016 en 2017.
- Het WUR-onderzoek is gebaseerd op objectieve cijfers van de producenten (slachtingen, im-export en voorraadmutaties, bestemd voor menselijke consumptie). Het onderzoek van RIVM baseert zich op de vleesconsumptie van een groep van ruim 4.000 consumenten. Dat is overigens exclusief verspilling, het cijfer van de WUR is inclusief verspilling van bijna 3 kg (zie paragraaf 3.2).

Beide onderzoeken geven aan dat de huidige vleesconsumptie nog ruim boven de geadviseerde hoeveelheid conform de richtlijnen goede voeding ligt.

Aan de hand van de cijfers is alleen te speculeren of de 2018-ontwikkeling mogelijk te maken heeft met de prijzen van vlees, met verbeteringen in de inkomens van mensen, met een lang 'barbecueseizoen' in 2018 of wellicht ook met een stijging van horecamaltijden die geserveerd zijn aan een toenemend aantal toeristen. Nader onderzoek kan bijdragen aan onderbouwde reacties op suggesties als deze (Wageningen Economic Research, 2019).

Bijlage 2 Consumptiemotieven

Maatschappelijke motieven naast gezondheidsmotieven van belang bij keuze vegetariërschap

Net als bij eerdere gedragspatronen van burgers is het van belang om te melden dat bij de keuze om vegetariër te worden niet alleen maatschappelijk bewuste overwegingen een rol spelen. Veel vegetariërs kiezen voor deze leefstijl (ook) vanwege de persoonlijke gezondheid of de gezondheid van de gezinsleden. Een wat oudere Amerikaanse studie uit 1992 laat zien dat 46% van de vegetariërs voor deze leefstijl koos vanuit gezondheidsmotieven, maar ook dat 15% ervoor koos vanwege dierenrechten, 5% vanuit ethische motieven en 4% vanwege milieuredenen. Meestal spelen verschillende motieven naast elkaar een rol. In een Amerikaanse studie onder lezers van het blad *Vegetarian Journal* gaf 75% aan dat ethiek, milieu en dierenrechten hebben bijgedragen aan de interesse voor een vegetarische leefstijl, en als men een hoofdmotief moest kiezen, dan zou een kwart deze maatschappelijke motieven noemen. Verder blijkt uit onderzoek onder studenten en hun (groot)ouders dat jongere vegetariërs vaker vanuit morele en milieuoverwegingen kiezen voor een vegetarische leefstijl dan de generatie tussen 41 en 60 jaar die vooral vanuit gezondheidsoverwegingen hiervoor kiest. Gezondheidsredenen spelen dus vaak een rol bij de overweging om vegetariër te worden, maar dit gebeurt wel frequent in tandem met maatschappelijke, niet-persoonlijke overwegingen. Een studie van het Planbureau voor de Leefomgeving laat tot slot zien dat voor de helft van de flexitariërs minder vlees eten niet altijd een bewuste keuze is, maar soms toevallig zo uitkomt; bij een op de vijf speelt het milieu en dierenwelzijn mee als overweging (Sociaal Cultureel Planbureau, 2016).

Vegetariërs en flexitariërs vaker hoger opgeleid, wonend in kleine huishoudens en steden

Vegetariërs zijn vergeleken met vleeseters vaker vrouw, hoger opgeleid, maken vaker deel uit van kleinere huishoudens, hebben vaker vegetariërs als huisgenoten, en wonen veelal in steden. Wanneer gevraagd wordt naar het imago van vegetariërs dan hoort daar vooral de term 'principeel' bij en vooral niet het label 'mannelijk' en 'levensgenieter'. Een andere onderzochte groep zijn mensen die vleesvervangers eten in een verder niet-vegetarische voeding. Deze mensen zijn veelal hoger opgeleid, wonen in kleine huishoudens en in steden. Het Voedingscentrum voegt vanuit de invalshoek van sociaal-culturele milieus hieraan toe dat vegetariërs vooral niet te vinden zijn onder de moderne burgerij en dat de grote middengroep van flexitariërs vooral is te vinden onder postmaterialisten, kosmopolieten, en in mindere mate onder postmoderne hedonisten. Over kenmerken van Nederlandse veganisten is weinig bekend. Een studie onder met name Amerikaanse vegetariërs en veganisten laat zien dat de hoofdreden om in beginsel vegetariër of veganist te worden dierenwelzijn was, gevolgd door gezondheidsredenen, en daarna het milieu en mensenrechten. Voor veganisten is dierenwelzijn nog iets meer van belang dan voor vegetariërs (Sociaal Cultureel Planbureau, 2016).

Motivatietoets Nederlandse vegetariërs

In 2013 heeft de Vegetariërsbond 210 vegetariërs gevraagd naar hun motieven (Hergt & Waart, 2013). De resultaten geven we in onderstaande tabel (meerdere antwoorden mogelijk):

Reden om vegetariër te worden	Percentage van respondenten
dierenwelzijn en -rechten	86%
milieu	63%
gezondheid	51%
identiteit	11%
smaak	6%
geloof	4%
wereldvoedselverdeling	4%

kosten	0%
--------	----

Tabel 13: Redenen van Nederlandse vegetariërs om geen vlees te eten (Hergt & Waart, 2013)

Opvallend in deze uitkomsten is dat kosten geen rol spelen.

Motivaction, 2012

Representatieve steekproef van 1.166 Nederlanders tussen de 16-65 jaar. De redenen om niet elke dag vlees te eten zijn: variatie (37%), gezondheid (24%), het milieu (23%), dierenwelzijn (20%) en geld besparen (17%) (Motivaction, 2012).

Vegamonitor, 2018

Vraag 1.3: De belangrijkste redenen om (soms) vegetarisch te eten zijn (Kien, 2018):

1. Beter milieu (45%)
2. Dierenwelzijn (42%)
3. Variatie in maaltijden (36%)

Nu.nl Testpanel, 2019

Van de vegetariërs en veganisten noemt 90 procent het dierenwelzijn als een belangrijke reden om geen vlees meer te eten. 70 procent van de mensen in deze groep noemen het milieu eveneens als reden. De helft van de vegetariërs heeft ervoor gekozen geen vlees meer te eten vanwege de eigen gezondheid. Bij deze vraag konden meerdere antwoorden worden aangevinkt. Een op de drie Nederlanders is het afgelopen jaar minder vlees gaan eten. Als belangrijkste redenen noemt deze groep dat het beter is voor de natuur en voor de economie. Ook wordt dierenwelzijn door bijna de helft als reden genoemd (Nu.nl, 2019).

VMT, 2020

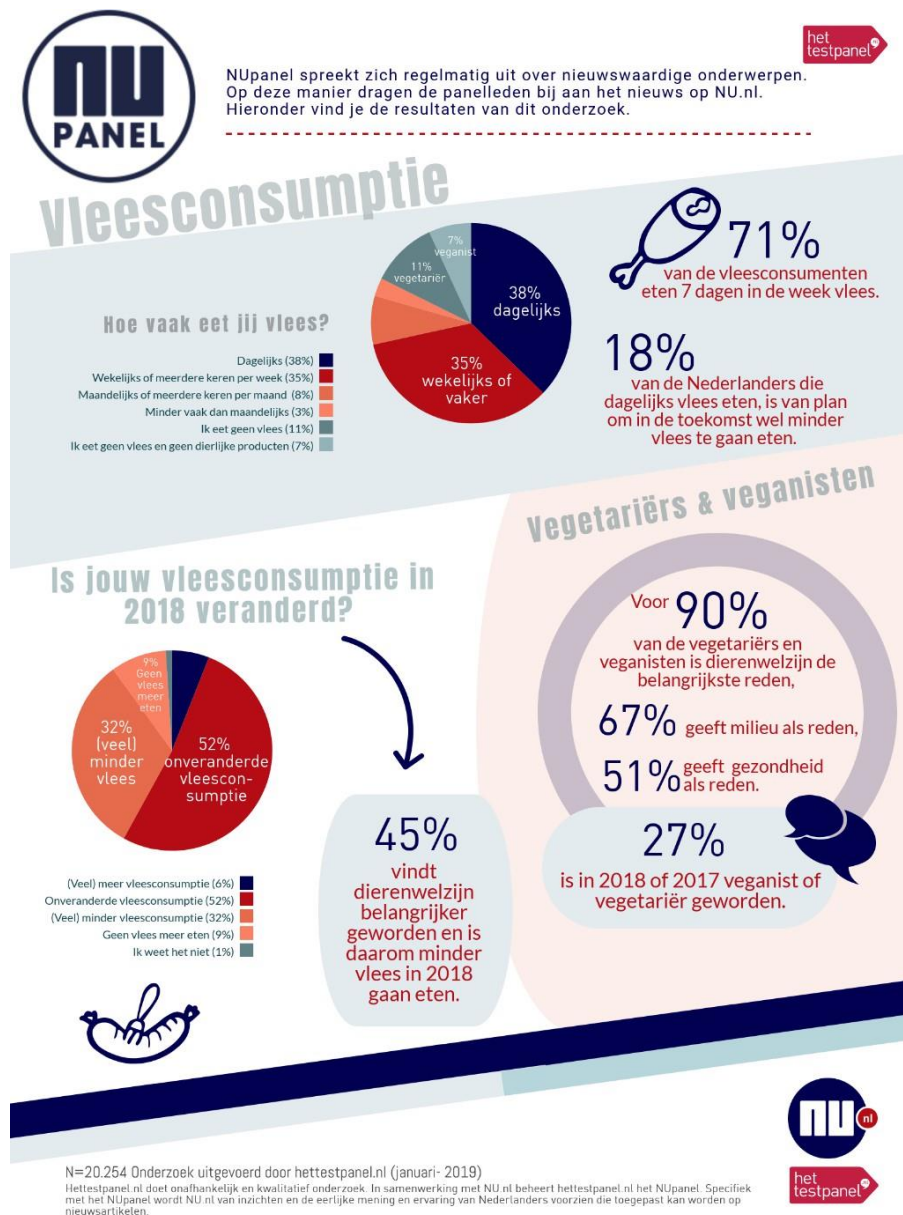
De onderzoekers hebben door middel van een vragenlijst onderzocht waarom mensen vegetariër worden. De vragenlijst werd door 8000 niet-vegetariërs van verschillende leeftijden ingevuld. Deze proefpersonen kwamen uit de Verenigde Staten en Nederland. De vragenlijst was zowel in het Nederlands als het Engels beschikbaar. De onderzoekers vroegen de mensen naar redenen om vegetariër te worden. Ook werd er gekeken naar demografische gegevens, gedragsgewoontes en persoonlijkheidsprofielen.

De [resultaten](#) lieten zien dat de grootste motivatie voor niet-vegetariërs om vegetariër te worden gezondheid is. Het milieu en dierenrechten kwamen minder vaak voor als reden. Echter, mensen die een vegetarisch voedingspatroon hadden met als reden het milieu en/of dierenrechten waren meer toegewijd aan het eetpatroon.

Volgens coauteur en onderzoeker Christopher J. Hopwood is het de vraag welke reden het best gebruikt kan worden om mensen te motiveren tot een meer vegetarisch voedingspatroon. Hij zegt dat het onderzoek kan helpen bij het vinden van het antwoord. 'Gezondheidsmotieven voor een vegetarisch voedingspatroon worden geassocieerd met gemak en masculiniteit. Daartegenover staan mensen die het milieu en dierenrechten belangrijk vinden. Ze zijn nieuwsgierig, staan open voor nieuwe ervaringen en zijn vaak geïnteresseerd in kunst,' legt hij uit. 'Op basis van deze resultaten kunnen we bijvoorbeeld gezondheidsmotivatie gebruiken om vegetarische voedingspatronen aan te moedigen in sportscholen. Voor een concert of een museum zou je dan meer kunnen kijken naar milieuredenen voor vegetarische voeding.' (VMT, 2020 8 april).

Bijlage 3 Actualisaties

Verkeerde cijfers in bericht Nu.nl

Het percentage van 11% vegetariërs is onwaarschijnlijk hoog. En de toename in één jaar van 9%, is ook niet zo waarschijnlijk. Het blijkt dat er op facebook onder vegans (en vegetariërs?) opgeroepen is om de poll massaal in te vullen. Dat verklaart de afwijkende cijfers. (Floris de Graad, email 17 januari 2019). De redacteur zal een rectificatie plaatsen met de antwoorden van alleen het vaste panel (2.000 mensen) (email Indra Jager, redacteur Nu.nl, 17 januari 2019) (Nu.nl, 2019).

CBS kan daling vleesconsumptie niet bevestigen en wil onderbouwing van de NOS

Het was een opzienbarend nieuwtje in komkommertijd: de vleesconsumptie in Nederland is met 9% gedaald. Dat meldde de NOS woensdagochtend; vele media namen het over. Opmerkelijk, want vorig jaar meldden Wakker Dier en de WUR teleurgesteld dat de Nederlandse vleesconsumptie al twee

jaar niet meer daalde. En nu opeens wel? Onderwijl zouden de verkopen van vleesvervangers met 51% zijn gestegen.

We deden navraag bij bedrijven die aan hun verkoopcijfers kunnen zien hoe hun markt zich ontwikkelt. Dat deden we ook bij Hans Dagevos van de WUR die de cijferanalyse deed voor Wakker Dier, bij de NOS, bij Sjanny van Beekveld van onderzoeksbureau IRI dat de daling aan de NOS signaleerde en bij Cor Pierik van het CBS.

Verschil te groot

We kregen de beschikking over een deel van de brondata van IRI over de laatste 2 halve jaren. Op basis daarvan maakten we de NOS attent op de nogal afwijkende en statistisch moeilijk aan het 9%-nieuws te relateren cijfers die we lazen in de brondata. We vroegen om opheldering, ook al realiseren we ons dat de NOS bericht over de veranderingen in de consumptie van vlees over de laatste 2 hele jaren. Het verschil bleek ons eenvoudigweg te groot omdat er cijfers zijn die aantonen dat in 2017 geen daling plaatsvond en we op basis van de IRI-data die we konden raadplegen, zagen dat de marktontwikkeling in 2018/2019 het verschil niet kan hebben gemaakt.

Dagevos en zijn collega's maakten duidelijk dat de daling van de vleesconsumptie vóór 2016, niet doorzette in 2016 en 2017 (zie bijv. dit [artikel](#) met cijfers van Wageningen Economic Research). In de brondata van IRI valt te lezen dat die daling in het tweede halfjaar van 2018 en het eerste van 2019 3,3% in omzet en 6,2 in volume bedroeg (gemeten volgens de [Moving Annual Total](#) methode, die corrigeert voor seizoensinvloeden zoals de extra vleesaankopen met Kerst).

'Alleen supermarkt en alleen vers'

De NOS antwoordde dat de cijfers alleen het supermarktkanaal betreffen. Ze gaan dus niet over wat we buiten de deur en onderweg eten of thuis laten bezorgen. Het supermarktkanaal is in totale omzet goed voor €32,4 miljard ([2018](#)) op de €61,4 miljard grote Nederlandse markt voor eten en drinken.

Van Beekveld (IRI) vertelde ons dat de cijfers waarop de NOS het bericht baseerde slechts vers vlees betreffen, een en ander conform [de categorieën die het CBS hanteert](#) voor het indelen van vlees (zoals biefstuk, ribkarbonade, hamlappen) en vleesproducten (verwerkingen, die kunnen gaan van een gebraden gehakballetjes, kipschnitzel en carpaccio tot met vlees gevulde pannenkoekjes en ravioli). Dagevos: Gezien de trend van de voorbije jaren zou het mij verbazen als onze nieuwe cijfers straks zullen corresponderen met de IRI-daling

We vertelden Van Beekveld te beschikken over haar eigen brondata voor het laatste jaar. Volgens haar zit het grootste verschil tussen de IRI-cijfers en die van de WUR in de definities en bovendien over een langere periode. De cijfers gaan volgens Van Beekveld over het supermarktkanaal en betreffen alleen vers vlees. De 9% daling zou dus bepaald zijn op basis van een verdere inperking van de markt binnen het supermarktkanaal.

Dagevos (WUR) antwoordde ons dat de daling die de IRI-data laten zien niet spoort met de marktcijfers die hij en zijn WUR-collega's vorig jaar op basis van CBS-cijfers voor 2017 berekenden. Dagevos: "Die cijfers lieten een stabilisering van de consumptie zien. De door IRI gesignaleerde daling strookt wel met de teneur van vleesminderen en de (media)belangstelling voor vleesvervangers, waar de WUR-cijfers zich weer niet goed toe verhouden. Vandaar dat we in de 2018-nota bij die laatste ook nadrukkelijk hebben stilgestaan." (zie [Dagevos ea, 2018: 8](#)).

CBS: onvoldoende inzicht in details, verklaring gewenst

Na de zomer komen Dagevos en zijn collega's met cijfers over 2018. Daarover zegt Dagevos alvast: "Gezien de trend van de voorbije jaren zou het mij verbazen als die corresponderen met de IRI-daling. Percentages van daling in de vraag naar 'rood' vlees rond de 9% zou een grote trendbreuk betekenen."

We belden tot slot met Cor Pierik van het CBS. Hij weet als geen ander weg in de indelingen die de bewaker van de nationale statistieken hanteert. We namen de broncijfers door die Foodlog onder ogen heeft gekregen en kwamen gezamenlijk tot de volgende conclusie: IRI is de enige die volledig kan uitleggen hoe de daling is berekend. Het CBS - dat zich eveneens baseert op IRI gegevens - heeft onvoldoende inzicht in de details van de data om het door de NOS wereldkundig gemaakte nieuws te kunnen bevestigen. Pierik vindt dat zulk opmerkelijk nieuws niet zomaar als een getal de wereld ingeslingerd mag worden. Dat verdient toelichting.

Bij zowel de NOS als IRI ligt nu een schone taak om precies aan te geven hoe de naar buiten gebrachte 9% daling van de vleesverkopen in het supermarktkanaal zich verhoudt tot de statistieken die het CBS en de WUR naar buiten brachten.

Op basis van de gedetailleerde IRI-data waarover Foodlog beschikt, bedraagt de stijging van geconsumeerde vega-'vlees' kilo's in Nederland 13,5% op basis van een Year to Date meting en 10,8% op basis van het Moving Annual Total. De NOS signaleerde een omzetstijging van 51% sinds 2017. Ook de verhouding tussen die cijfers behoeft precisering, omdat ze suggereren dat een enorme groeispurt in 2017 moet hebben plaatsgevonden die nog niet eerder is ontdekt (Foodlog, 2019).